บทที่ 2
ความหมาย แนวคิด และหลักการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต

บทนี้ได้ทำการศึกษาความหมายของบุคคลวิกลจริตในกฎหมายไทย ทั้งทางหลักกฎหมายแพ่ง หลักกฎหมายอาญาและในทางการแพทย์ เนื่องจากความเข้าใจระหว่างนักกฎหมายและแพทย์ยังแตกต่างกัน ในทางการแพทย์จะอธิบายข้อเท็จจริงว่าความประพฤติหรือกิริยาของผู้ป่วย ที่ผิดปกติเกิดจากอะไร รู้สึกตัวหรือไม่ มีความเข้าใจต่อสิ่งต่างๆ อย่างไร รู้จักผิดชอบชั่วดีหรือไม่ เป็นต้น แต่ในข้อกฎหมายศาลเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดว่า ตามข้อเท็จจริงนั้นๆ จะถือว่าผู้ป่วยวิกลจริตหรือไม่ ในลำดับต่อไปจะศึกษาถึงแนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองบุคคลวิกลจริตในการดำเนินคดีอาญา การทำนิติกรรมสัญญา แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิของบุคคลวิกลจริตในการต่อสู้คดีอาญา และแนวคิดในการคุ้มครองบุคคลวิกลจริตตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 รวมทั้งความสามารถของบุคคลวิกลจริตและบุคคลผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริตตามกฎหมาย

2.1 ความหมายของบุคคลวิกลจริต

คำว่า “บุคคลวิกลจริต” เป็นคำที่เรียกกว้างๆ แสดงถึงบุคคลซึ่งมีสภาพทางจิตผิดปกติไปจากบุคคลทั่วๆ ไป คำว่าบุคคลวิกลจริตนั้นในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 28 บัญญัติว่า “บุคคลวิกลจริตผู้ใด ถ้าคู่สมรสก็ดี ผู้บุพการี กล่าวคือ บิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย ทวดก็ดี ผู้สืบสันดานกล่าวคือ ลูก หลาน เหลน ลื่อก็ดี ผู้ปกครองหรือผู้พิทักษ์ก็ดี ผู้ซึ่งปกครองดูแลบุคคลนั้นอยู่ก็ดี หรือพนักงานอัยการก็ดี ร้องขอต่อศาลให้สั่งให้บุคคลวิกลจริตผู้นั้นเป็นคนไร้ความสามารถ ศาลจะสั่งให้บุคคลวิกลจริตผู้นั้นเป็นคนไร้ความสามารถก็ได้...” และประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 30 บัญญัติว่า “การใดๆ อันบุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังมิได้สั่ง ให้เป็นคนไร้ความสามารถได้กระทำลง การนั้นจะเป็นโมฆียะต่อเมื่อได้กระทำในขณะที่บุคคลนั้นจริตวิกลอยู่ และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็นคนวิกลจริต”

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 373 บัญญัติว่า “ผู้ใดควบคุมดูแลบุคคลวิกลจริต ปล่อยปละละเลยให้บุคคลวิกลจริตนั้นออกเที่ยวไปโดยลำพัง ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าร้อยบาท”

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 บัญญัติว่า “ในระหว่างทำการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ถ้ามีเหตุควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและ

ไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณี สั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจผู้นั้นเสร็จแล้วให้เรียกพนักงานแพทย์ผู้นั้นมาให้ถ้อยคำ หรือให้การว่าตรวจได้ผลประการใด..."

แต่กฎหมายต่างๆ ดังกล่าวก็มิได้บัญญัติถึงคำนิยามของคำว่าบุคคลวิกลจริตไว้แต่อย่างใด อีกทั้งในทางการแพทย์ก็ไม่ปรากฏคำว่าวิกลจริต มีแต่โรคทางจิตที่เรียกว่า โรคทางจิตเวช อย่างไรก็ตาม ปรากฏคำพิพากษาของศาลเกี่ยวกับบุคคลวิกลจริตไว้ ซึ่งจะได้ศึกษาเป็นลำดับต่อไป ดังนี้

2.1.1 บุคคลวิกลจริตตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายคำว่า "วิกลจริต" หมายถึง มีความประพฤติหรือกิริยาผิดปกติเพราะสติวิปลาส เป็นบ้า[1] และความหมายของ "สติวิปลาส" หมายถึงความรู้สึกผิดชอบคลาดเคลื่อนไปจากธรรมดาสามัญ[2] ส่วนคำว่า "บ้า" หมายถึง เสียสติ วิกลจริต สติฟั่นเฟือน หลงใหลหรือมัวเมาในสิ่งนั้นๆ จนผิดปกติ[3]

แปลความตามพจนานุกรม "บุคคลวิกลจริต" จึงหมายถึงผู้ที่มีความประพฤติหรือกิริยาอาการผิดปกติเพราะสติวิปลาส หรือเป็นบ้า ความหมายตามพจนานุกรมเป็นความหมาย ตามที่บุคคลทั่วๆ ไปเข้าใจกัน เป็นความหมายที่กว้างแต่ยังไม่ชัดเจนว่าคนที่เป็นบ้า หรือสติวิปลาสคลาดเคลื่อนไปจากธรรมดาสามัญแค่ไหนเพียงไรจึงจะวิกลจริต นอกจากนี้ "วิกลจริต" ตามพจนานุกรมยังหมายถึง "สติฟั่นเฟือน" อีกด้วย

2.1.2 บุคคลวิกลจริตในทางการแพทย์

ทางการแพทย์ไม่ปรากฏคำว่า "วิกลจริต" แต่มีโรคที่เกี่ยวกับจิตใจเรียกว่าโรคทางจิตเวช[4] ซึ่งหมายถึงโรคต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความคิด อารมณ์ ความรู้สึก บุคลิกภาพ ความจำ สติปัญญา การรับรู้ การรู้จักตนและการตัดสินใจ

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization, WHO) ให้คำนิยามโรคจิต (Psychosis) ว่าเป็นภาวะที่มีการสูญเสียหน้าที่การทำงานของจิตใจถึงระดับที่ทำให้เสียความสามารถในการหยั่งรู้ตนเอง ความสามารถที่จะสนองความต้องการที่จำเป็นในการดำรงชีพหรือความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมต่างๆ ที่อยู่ในกรอบของความเป็นจริง[5]

---

[1] **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542** (น. 108), โดย ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

[2] **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542** (น. 145). เล่มเดิม.

[3] **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542** (น. 75). เล่มเดิม.

[4] "ผู้ป่วยจิตเวช: ความเข้าใจที่ต่างกันระหว่าง นักกฎหมายกับจิตแพทย์," โดย แสวง บุญเฉลิมวิภาส 2551, *จุลนิติ*, 5(3), น. 36.

[5] **นิติเวชศาสตร์** (น. 196), โดย วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, 2548, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

การที่จะวินิจฉัยว่าเป็นโรคทางจิตเวชชนิดใดนั้น มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทราบอาการของโรคทางจิตเสียก่อน อาการของโรคทางจิตนั้นเป็นสิ่งที่ผู้ป่วยรู้สึกมากกว่าจะเป็นสิ่งที่ตรวจพบได้ซึ่งแตกต่างจากอาการที่สามารถตรวจพบหรือพิสูจน์ได้ ดังนั้นการตรวจผู้ที่เป็นโรคทางจิตเวชจึงจำเป็นต้องพยายามเข้าใจความรู้สึกของผู้ป่วยเพื่อให้ได้ข้อมูลมากที่สุด การวินิจฉัยโรคขึ้นอยู่กับอาการที่แสดงเป็นสำคัญ

2.1.3 บุคคลวิกลจริตในทางกฎหมายแพ่ง

คำว่าวิกลจริตในทางกฎหมายแพ่ง มีครั้งแรกในประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ พ.ศ. 2468 ปรากฏคำว่าวิกลจริต ในมาตรา 29 บัญญัติว่า “บุคคลวิกลจริตผู้ใด ถ้าภริยาสามีก็ดี ผู้บุพการี กล่าวคือ บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย ทวดก็ดี ผู้สืบสันดาน กล่าวคือ ลูก หลาน เหลน ลื้อก็ดี ผู้อนุบาล ฤาผู้พิทักษ์ก็ดี ฤาพนักงานอัยการก็ดี ร้องขอต่อศาลแล้ว ศาลจะสั่งให้บุคคลผู้นั้น เปนคนไร้ความสามารถก็ได้ คำสั่งศาลอันนี้ให้โฆษนาในราชกิจจานุเบกษา” และมาตรา 32 บัญญัติว่า “การใดๆ อันบุคคลวิกลจริตได้ทำลง แต่หากบุคคลนั้นศาลยังมิได้สั่งให้เปนคน ไร้ความสามารถไซร้ ท่านว่าการนั้นจะเปนโมฆียะต่อเมื่อพิศูจน์ได้ว่าได้ทำลงในเวลาซึ่งบุคคลนั้นวิกลจริตอยู่ และคู่กรณีฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้ทำเปนคนวิกลจริต”[6]

ต่อมาได้มีการยกเลิกประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ พ.ศ. 2468 และใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้ตรวจชำระใหม่ พ.ศ. 2535 ตั้งแต่วันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน โดยได้มีการบัญญัติมาตราที่เกี่ยวกับวิกลจริตขึ้นในมาตรา 28 และมาตรา 30 มาตรา 28 วรรคหนึ่งบัญญัติว่า “บุคคลวิกลจริตผู้ใด ถ้าคู่สมรสก็ดี ผู้บุพการีกล่าวคือ บิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย ทวดก็ดี ผู้สืบสันดานกล่าวคือ ลูก หลาน เหลน ลื่อก็ดี ผู้ปกครองหรือผู้พิทักษ์ก็ดี ผู้ซึ่งปกครองดูแลบุคคลนั้นอยู่ก็ดี หรือพนักงานอัยการก็ดี ร้องขอต่อศาลให้สั่งให้บุคคลวิกลจริต ผู้นั้นเป็นคนไร้ความสามารถ ศาลจะสั่งให้บุคคลวิกลจริตผู้นั้นเป็นคนไร้ความสามารถก็ได้” มาตรา 30 บัญญัติว่า “การใดๆ อันบุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังมิได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถได้กระทำลงการนั้นจะเป็นโมฆียะต่อเมื่อได้กระทำในขณะที่บุคคลนั้นจริตวิกลอยู่ และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็นคนวิกลจริต”

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 28 ได้บัญญัติถึงบุคคลวิกลจริตที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ และถูกจัดให้อยู่ในความดูแลของผู้อนุบาล ส่วนมาตรา 30 ได้บัญญัติผลของการกระทำของบุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังไม่ได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ แต่กฎหมายทั้งสองมาตราก็มิได้ให้ความหมายหรืออธิบายคำว่า “บุคคลวิกลจริต” หมายถึงบุคคลประเภทใด มีลักษณะ

---

[6] “ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2468,” โดย ราชกิจจานุเบกษา, 2468, ราชกิจจานุเบกษา, 42, น. 9-10.

อย่างไร เพียงแต่ได้ให้หลักว่า บุคคลที่ศาลจะสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถจะต้องเป็นบุคคลวิกลจริต

1) ความหมายตามคำอธิบายในตำรากฎหมาย

ในการพิจารณาของนักกฎหมาย อาการวิกลจริตนั้น จะต้องมีลักษณะ 2 ประการประกอบกัน[7] คือ

(1) เป็นอย่างมาก กล่าวคือ สภาพจิตมีอาการหนัก ถึงขนาดไม่มีความรู้สึกผิดชอบพูดจาไม่รู้เรื่องไม่เข้าใจกัน ไม่มีสติว่าตนได้พูดหรือทำอะไรลงไป นอกจากนี้ถ้ามีอาการเจ็บป่วยทางสมองต้องถึงกับทำให้สติวิปลาส ถึงขนาดขาดความรำลึก ขาดความรู้สึก ขาดความรู้สึกผิดชอบจนไม่สามารถประกอบกิจการงานใดๆ ได้ แต่อาการวิกลจริตอย่างมากนี้ ไม่ต้องถึงกับมีอาการคลุ้มคลั่งทำร้ายผู้คนหรือทำลายสิ่งของ เพียงมีอาการบ้าและประพฤติปฏิบัติ ในอาการที่บุคคลธรรมดาไม่ประพฤติปฏิบัติกัน เช่น เดินแก้ผ้าไปตามถนนหนทาง ยืนปัสสาวะต่อหน้าชุมชน โดยไม่รู้สึกตัว เป็นต้น เป็นอาการที่คนปกติไม่กระทำกันก็ถือว่าเป็นอย่างมากตามความหมายนี้ได้

(2) เป็นประจำ กล่าวคือ อาการวิกลจริตหรือบ้า ต้องมีลักษณะติดตัวหรือมีอาการประจำ แต่ไม่ต้องถึงขนาดที่มีอาการบ้าต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา อาจจะมีบางเวลาที่หายจากอาการบ้าและมีอาการปกติก็ได้ การมีอาการปกติบางครั้งบางคราวนี้ ซึ่งนับว่าเป็นอันตรายเพราะอาจ มีบุคคลอื่นถือโอกาสในขณะที่มีอาการบ้าหรือวิกลจริตเข้าทำนิติกรรมอันจะทำให้เกิดความเสียหาย กฎหมายจึงต้องการให้ความคุ้มครองบุคคลเหล่านี้ เมื่อศาลได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถแล้วก็จะไม่มีความสามารถในการทำนิติกรรม

ศาสตราจารย์จิตติ ติงศภัทิย์ ได้อธิบายถึงขนาดของความวิกลจริตไว้ ดังนี้ “บุคคลที่จิตใจไม่ปกติ อันจะได้ชื่อว่าวิกลจริต ต้องไม่เพียงจิตฟั่นเฟือน ซึ่งเป็นกรณีตามมาตรา 34 (เดิม) มาตรา 32 (ปัจจุบัน) จะเป็นโรคหรือโดยกำเนิดก็ได้ แต่ถึงขนาดไม่สามารถมีสติรู้ว่าอะไรถูก หรือผิด จนอาจทำการเป็นที่เสียหายแก่ทรัพย์หรือฐานะของเขา ฉะนั้นก็ต้องเป็นอย่างมาก (Grave) จนเป็นไปไม่ได้ที่เขาจะจัดการงานของเขาในทางที่ควร และอยู่ในภาวะเช่นนี้เป็นประจำ (Habitual) ไม่ใช่เป็นครั้งคราว”[8]

จากตำรากฎหมายและการพิจารณาของนักกฎหมาย ก็ไม่ได้ให้ความหมายของบุคคลวิกลจริตไว้

---

[7] **เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายแพ่ง 1** (น. 190-193), โดย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2546, นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

[8] **กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคล** (น. 52), โดย จิตติ ติงศภัทิย์ ก, 2530, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

2) แนวคำพิพากษาของศาลที่มีการวินิจฉัยกรณีบุคคลวิกลจริต

คำพิพากษาฎีกาที่ 256/2466 ข้อเท็จจริงว่าจำเลยเป็นโรคมันสมองเปื่อย (Softening of the brain) อันเนื่องมาจากโรคอัมพาต จำเลยยังมีความรู้สึกผิดถูกอยู่บ้างบางคราว กรรมการ ศาลฎีกาเห็นด้วยว่าไม่ได้เสียจริตจนถึงเป็นบ้าคลั่งไม่ได้สติเสียทีเดียว แต่เมื่อพิจารณาคำให้การของแพทย์โดยถ่องแท้แล้วเป็นที่เห็นได้ว่า ฐานะแห่งมันสมองอันเป็นที่เกิดแห่งสติความรู้และความคิดของจำเลยนั้น ห่างจากความเป็นปกติมาก ทั้งนี้เกิดขึ้นเพราะจำเลยเป็นโรคอัมพาต เส้นโลหิตในสมองแตกโลหิตซึมออกมาขังอยู่ในเนื้อสมองจึงทำให้เปื่อย แพทย์เห็นว่าโรคเช่นนี้จำเลยอาจถูกหลอกได้บางอย่างและแพทย์ได้ทดลองพูดจาหลอกลวงให้จำเลยพูดและทำในสิ่งที่ คนปกติทำไม่ได้ เช่น แพทย์หลอกว่าจะช่วยให้จำเลยได้มรดก 100,000 บาท แพทย์จะเอา 50,000 บาท จำเลยก็ยอมและแพทย์ได้เอาเศษกระดาษซึ่งมีตัวหนังสือข้อความไม่ได้เกี่ยวข้องกับสัญญาอย่างไรเลยให้จำเลยเซ็นหลอกว่าเป็นสัญญา จำเลยดูแล้วก็เซ็น ในที่สุดแพทย์ลงความเห็นว่าจำเลยไม่รู้สึกเลยว่าเงิน 5 บาท กับ 50 บาท นั้นแตกต่างกันอย่างไร รวมความเห็นของแพทย์ที่บรรยายถึงเหตุการณ์ในความประพฤติทั่วๆ ไปของจำเลยแล้ว กรรมการเห็นว่ามีเหตุเพียงพอที่ถือว่าจำเลยเป็นผู้เสียจริต แม้ไม่ถึงขนาดบ้าคลั่งจนไม่ได้สติเลยก็เสียจริตพอที่จะเป็นผู้ไม่สามารถดูแลจัดการระวังรักษาทรัพย์สมบัติและประโยชน์ได้เสียของตนเองได้

พิเคราะห์จากคำพิพากษาฎีกานี้ เสียจริตเนื่องจากเป็นโรคมันสมองเปื่อย แม้ไม่ถึงขนาดบ้าคลั่งไม่ได้สติ ยังมีความสามารถรู้สึกผิดชอบอยู่บ้างบางคราว แต่จากอาการของโรค แพทย์ลงความเห็นว่ายากที่จะรักษาและอาการของโรคอาจถูกหลอกได้ ประกอบจากพฤติกรรม ไม่สามารถดูแลจัดการทรัพย์สมบัติและประโยชน์ได้เสียของตนได้ ถือได้ว่าเป็นผู้เสียจริตเป็นผู้มีสติวิปลาสเป็นบุคคลวิกลจริต

คำพิพากษาฎีกาที่ 490/2509 (ประชุมใหญ่) บุคคลวิกลจริตตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 29 เดิม (มาตรา 28 ใหม่) นั้น มิได้หมายความเฉพาะถึงบุคคลผู้มีจิตผิดปกติ หรือตามที่เข้าใจกันทั่วๆ ไปว่าเป็นบ้าเท่านั้นไม่ แต่หมายรวมถึงบุคคลที่มีกริยาอาการผิดปกติเพราะสติวิปลาส คือ ขาดความรำลึก ขาดความรู้สึกผิดชอบด้วย ผู้ที่ป่วยเป็นโรคเนื้องอกในสมอง ต้องนอนอยู่บนเตียงตลอดเวลา มีอาการพูดไม่ได้ หูไม่ได้ยิน ตาทั้งสองข้างมองไม่เห็น มีอาการอย่างคนไม่มีสติสัมปชัญญะใดๆ ถือว่าเป็นบุคคลวิกลจริตตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 29 เดิม (มาตรา 28 ใหม่) แล้ว

พิเคราะห์ข้อเท็จจริงในคดีนี้ ป่วยด้วยโรคเนื้องอกในสมอง จนไม่สามารถพูดหรือประกอบกิจการงานใดๆ แม้แต่รับประทานอาหารก็ต้องให้อาหารทางช่องจมูก มีอาการอย่างคนไม่มีสติสัมปชัญญะใดๆ คือพูดไม่ได้ หูไม่ได้ยินเสียง แถมตาทั้งสองมองไม่เห็นอะไร ใครมาพูด

ด้วยก็ไม่แสดงอาการรับรู้ใดๆ ซึ่งแพทย์ลงความเห็นว่า ไม่มีสติสัมปชัญญะไร้ความสามารถที่จะดำเนินกิจการได้ทุกสิ่งทุกอย่างด้วยตนเอง ศาลตัดสินว่าบุคคลที่มีกิริยาอาการผิดปกติเพราะสติวิปลาส คือขาดความรำลึก ขาดความรู้สึก และขาดความรับผิดชอบ ไม่สามารถประกอบ กิจการงานของตนหรือประกอบกิจส่วนตัวของตนได้ จึงเป็นบุคคลวิกลจริต

แนวคำพิพากษาของศาลฎีกาที่ 490/2509 (ประชุมใหญ่) เป็นฎีกาบรรทัดฐานที่มีผลทำให้ศาลยึดเป็นแนวในการตัดสินบุคคลให้เป็นคนไร้ความสามารถในภายหลังดังเช่นคำพิพากษาฎีกาที่ 74/2527

คำพิพากษาฎีกาที่ 74/2527 บุคคลวิกลจริตตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 29 เดิม (มาตรา 28 ใหม่) มิได้หมายเฉพาะบุคคลผู้มีจิตผิดปกติหรือตามที่เข้าใจกันทั่วๆ ไปว่าเป็นบ้าเท่านั้น แต่หมายความรวมถึงบุคคลที่มีกิริยาอาการผิดปกติเพราะสติวิปลาส คือ ขาดความรำลึก ขาดความรู้สึกหรือขาดความรับผิดชอบ เพราะบุคคลดังกล่าวไม่สามารถประกอบกิจการของตนหรือประกอบกิจส่วนตัวของตนได้ ข. อายุ 92 ปี ไม่รู้สึกตนเอง ไม่รู้จักสถานที่และเวลา พูดจารู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้าง พอถือได้ว่าเป็นบุคคลวิกลจริตแล้ว ผู้ร้องอยู่ร่วมบ้านเดียวกับ ข. และได้ให้การอุปการะเลี้ยงดู ข. ตลอดมา ส่วนผู้คัดค้านแม้จะเป็นบุตร ข.เช่นกัน แต่เคยร้องขอแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินมีโฉนดเฉพาะส่วนของ ข.โดยการครอบครองปรปักษ์มาแล้ว ดังนี้ ศาลตั้งให้ผู้ร้องเป็นผู้อนุบาล ข.ผู้ไร้ความสามารถ

พิเคราะห์จากข้อเท็จจริง ไม่รู้สึกตนเอง ไม่รู้จักสถานที่ และเวลาพูดจารู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้าง ซึ่งทางแพทย์เรียกอาการเช่นนี้ว่า สมองเสื่อม และไม่มีโอกาสรักษาให้หายได้ ทั้งเดินทางไปไหนไม่ได้ แสดงว่าเป็นคนไม่มีสติสัมปชัญญะไร้ความสามารถที่จะดำเนินกิจการทุกสิ่งทุกอย่างด้วยตนเองได้ พอถือได้ว่าเป็นบุคคลวิกลจริตตามความหมายแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 29 (มาตรา 28 ปัจจุบัน)

คำพิพากษาฎีกาที่ 5466/2537 คำว่าบุคคลวิกลจริตตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 29 เดิม (มาตรา 28 ใหม่) นั้น มิได้หมายเฉพาะบุคคลผู้มีจิตผิดปกติหรือตามที่เข้าใจกันทั่วๆ ไปว่าเป็นบ้าเท่านั้น แต่หมายความรวมถึงบุคคลที่มีกิริยาอาการผิดปกติเพราะสติวิปลาส คือ ขาดความรำลึก ขาดความรู้สึกหรือขาดความรับผิดชอบด้วย เพราะบุคคลดังกล่าวไม่สามารถประกอบกิจการของตนหรือประกอบกิจส่วนตัวของตนได้ เมื่อข้อเท็จจริง ได้ความว่า จ. ซึ่งผู้ร้องยื่นคำร้องขอให้ศาลสั่งเป็นคนไร้ความสามารถนั้นไม่รู้สึกตัวเอง และพูดจา รู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้าง ซึ่งแพทย์ให้การวินิจฉัยว่าเป็นโรคสมองฝ่อหรือสมองเสื่อมขั้นรุนแรง ไม่สามารถรักษาให้หายได้ตลอดจนไม่อาจปฏิบัติภารกิจส่วนตัวได้ แสดงให้เห็นว่า จ.เป็นคนไม่มีสติสัมปชัญญะไร้ความสามารถที่จะดำเนินการทุกสิ่งทุกอย่างด้วยตนเองได้ พอถือได้ว่าเป็นบุคคลวิกลจริตตาม

บทบัญญัติดังกล่าวแล้วและผู้ร้องเป็นบุตรบุญธรรมของ จ. ถือว่าเป็นผู้สืบสันดานย่อมมีฐานะอย่างเดียวกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายและมีสิทธิรับมรดกของ จ. ผู้ร้อง จึงสมควรเป็นผู้อนุบาล จ.

คำพิพากษาฎีกาที่ 6939/2537 ข้อเท็จจริงฟังว่ามีอาการสมองเสื่อม ขาดความรู้สึกผิดชอบ เดินไม่ได้ พูดเลอะเลือน แพทย์ผู้ทำการรักษาพบว่าประสาทขาดการสั่งงาน สมองเสื่อมไม่สามารถรักษาให้หายเป็นปกติได้ มีลักษณะเป็นคนไร้ความสามารถแล้ว

สรุปจากแนวคำพิพากษาของศาลได้ว่า บุคคลวิกลจริต คือ ผู้มีจิตผิดปกติที่เรียกว่าบ้า ควบคุมสติตนเองไม่ได้ และไม่มีความรู้สึกผิดชอบเยี่ยงบุคคลธรรมดาหรือสมองพิการ ถึงขนาดหนักคือไม่มีความรู้สึกผิดชอบ พูดจาไม่รู้เรื่องไม่เข้าใจกัน ไม่มีสติว่าตนได้พูด หรือ ทำอะไรลงไป และต้องเป็นอยู่ประจำ คือมีลักษณะเป็นอาการประจำตัวของผู้นั้น แต่ไม่จำเป็น ต้องเป็นอยู่ตลอดเวลา หรือเป็นคนมีกิริยาผิดปกติเพราะสติวิปลาสตลอดเวลา คือขาดความรำลึก ขาดความรู้สึกผิดชอบเนื่องจากเจ็บป่วย จนไม่สามารถประกอบกิจการงานของตนเองหรือประกอบกิจการส่วนตัวได้ บุคคลลักษณะอาการดังกล่าวถือว่าเสียจริตพอที่จะเป็นผู้ไม่สามารถดูแลจัดการระวังรักษาทรัพย์สมบัติและประโยชน์

2.1.4 บุคคลวิกลจริตในทางกฎหมายอาญา

คำว่าบุคคลวิกลจริตในทางกฎหมายอาญา ปรากฏขึ้นในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ซึ่งในทางอาญานั้นแต่เดิมใช้คำว่า “คนบ้า” คือบทบัญญัติกฎหมายตราสามดวงในพระไอยการลักษณะวิวาทตีด่ากัน บทที่ 15 “ยกเว้นไม่ให้ลงโทษคนบ้า ให้พ่อแม่พี่น้องเผ่าพันธุ์บ้าใช้กึ่งเบี้ยปลุกตัวผู้ที่ถูกคนบ้าฆ่าตายแต่อาจให้นครบาลจับตัวไปจองจำไว้จนกว่าจะสิ้นกำม” คำอธิบายทางกฎหมายให้ความหมายถึงผู้กระทำผิดในเวลาที่เขาไม่มีสติรู้ผิดชอบเพราะมีโรคไภย[9]

กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ได้บัญญัติถึง “วิกลจริต” ไว้ในมาตรา 46 ไม่ให้เอาโทษแก่ผู้ที่กระทำความผิดในเวลาวิกลจริตอันเกิดแต่สัญญาวิปลาส เกิดแต่พยาธิ ถ้าปรากฏว่าไม่สามารถจะรู้ผิดชอบ หรือยับยั้งได้ในเวลาที่กระทำความผิดเพราะวิกลจริต มาตรา 47 บัญญัติว่าถ้าปรากฏว่าในเวลากระทำนั้นผู้วิกลจริตยังมีสติพอจะรู้ผิดชอบหรือยับยั้งได้ ก็ให้ศาลมีอำนาจลดหย่อนโทษให้เบาลง มาตรา 48 บัญญัติถึงวิกลจริตเพราะเสพสุรายาเมา ไม่ให้นับเป็นเหตุยกเว้นหรือลดหย่อนโทษ มาตรา 254 บัญญัติว่า ผู้ใดทำร้ายผู้อื่นถึงวิกลจริตมีความผิดฐานประทุษร้าย

---

[9] **ประวัติศาสตร์กฎหมาย กฎหมายตราสามดวง** (น. 313-314), โดย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2517, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

แก่ร่างกาย แต่อย่างไรก็ดีตามกฎหมายลักษณะอาญาก็ไม่มีบทนิยามศัพท์ให้ความหมายวิกลจริตหรือบุคคลวิกลจริตไว้แต่อย่างใด[10]

ต่อมาได้มีการยกเลิกกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 และใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ในประมวลกฎหมายอาญาก็ไม่มีบทบัญญัติถึงวิกลจริตอีกต่อไป แต่ปรากฏคำ “จิตบกพร่อง” “โรคจิต” “จิตฟั่นเฟือน” ขึ้นมาแทนโดยบัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 บัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำความผิดในขณะไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ถ้าผู้กระทำความผิดยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้” ส่วนการทำร้ายถึงวิกลจริตประมวลกฎหมายอาญามาตรา 295 บัญญัติใหม่เป็นทำร้ายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่จิตใจ

นอกจากนี้คำว่า “วิกลจริต” มีใช้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 14 บัญญัติว่า ให้พนักงานสอบสวนหรือให้ศาลงดการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ถ้ามีเหตุควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 246 ประกอบกับมาตรา 248 บัญญัติว่า ถ้าบุคคลซึ่งต้องคำพิพากษาให้จำคุกหรือให้ประหารชีวิตเกิดวิกลจริตขึ้น ก็ให้ทุเลาการจำคุกหรือรอการประหารชีวิตแล้วแต่กรณี

อย่างไรก็ดี ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็ไม่มีบทนิยามของคำว่าวิกลจริตหรือบุคคลวิกลจริตไว้เช่นเดียวกัน[11]

1) แนวคำพิพากษาของศาลที่มีการวินิจฉัยกรณีบุคคลวิกลจริต

คำพิพากษาฎีกาที่ 507/2475 ฆ่าคนตายโดยจำเลยวิกลจริตไม่มีสติรู้ผิดชอบและสาบานตัวเบิกความว่าทำร้ายผู้ตายโดยไม่รู้สึกตัว พฤติการณ์ปรากฏว่าเมื่อประมาณ 10 ปีมาแล้วจำเลยเคยวิกลจริตแทงท้องตัวเองต้องเอาตัวล่ามโซ่ไว้ ก่อนเกิดเหตุ 15 วัน จำเลยมีอาการมึนซึมขึ้นมาอีกจนน้องชายจำเลยต้องไปขอยาแพทย์ที่เคยรักษาเมื่อครั้งจำเลยวิกลจริตมาให้จำเลยรับประทาน จำเลยทำร้ายผู้ตายแล้ว ก็ออกมาอยู่ที่ลานบ้าน มีอาการขรึมหน้าแดงตาแดงผิดปกติ ก่อนที่จำเลยทำร้ายผู้ตายไม่ปรากฏว่ามีการทะเลาะทุ่มเถียงกันอย่างไร กรรมการศาลฎีกาเห็นว่าตามพฤติการณ์เท่าที่ปรากฏดังกล่าวข้างต้น ย่อมเห็นได้ว่าจำเลยทำร้ายในขณะวิกลจริต ส่วนปัญหาขณะกระทำผิดจำเลยยังมีสติพอยับยั้งได้หรือไม่นั้น กรรมการศาลฎีกาเห็นว่า กิริยาของจำเลยที่เคยเป็นครั้งก่อนกับ

---

[10] **รวมบทความทางวิชาการในโอกาสครบรอบ 84 ปี ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์** (น. 148), โดย สมบูรณ์ บุญภินนท์, 2534, กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี จำกัด.

[11] แหล่งเดิม.

ที่เกิดขึ้นในขณะกระทำผิดครั้งนี้ มีลักษณะเป็นอย่างเดียวกันซึ่งเป็นเหตุให้เห็นว่าจำเลยกระทำโดยไม่รู้สึกผิดชอบ ส่วนการพิจารณาว่าจำเลยยังมีสติพอจะรู้สึกผิดชอบหรือไม่ พิจารณาจากคำพูดที่จำเลยพูดขณะวิกลจริตไม่น่าเชื่อถืออาจเลื่อนลอยไปตามวิสัย คนวิกลจริต

คำพิพากษาฎีกาที่ 3024/2525 ตามประวัติอาการป่วยของจำเลยเคยมีอาการทางประสาท ได้รับการรักษาตัวที่โรงพยาบาล ก่อนเกิดเหตุจำเลยเกิดความหวาดกลัวว่าจะถูกเพื่อนยิง จึงปิดประตูขังตัวเองอยู่ในห้องมา 4 วัน โดยอดอาหารและไม่ได้นอนมาตลอด ขณะเกิดเหตุจำเลยเห็นภาพหลอนมีปากกระบอกปืนมาจ้องตามช่องไม้แตกมีเสียงดังแช็กจึงได้จุดไฟเผาสิ่งของในห้องให้บังเกิดควันตลบแล้วจำเลยกระโดดหนีออกไปทางหน้าต่าง ข้อเท็จจริงเพียงแค่นี้แม้ยังไม่เป็นการชัดแจ้งว่าจำเลยกระทำความผิดในขณะไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ อันจะทำให้ไม่ต้องรับโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคแรกก็จริง แต่ก็แสดงว่าจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตใจหรือจิตบกพร่องอยู่บ้าง ซึ่งศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้ตามมาตรา 65 วรรคสอง

คำพิพากษาฎีกาที่ 288/2530 แม้จะไม่ปรากฏว่าได้มีการส่งตัวไปให้จิตแพทย์ตรวจและลงความเห็น แต่พฤติกรรมของจำเลยแสดงให้เห็นว่า การกระทำของจำเลยเป็นการกระทำของผู้ที่มีจิตบกพร่อง และได้กระทำไปขณะที่จำเลยไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะจิตบกพร่องหรือจิตฟั่นเฟือน แม้การที่จำเลยมีจิตบกพร่องหรือจิตฟั่นเฟือนนั้นจะไม่เป็นอยู่ตลอดเวลา จำเลยก็ไม่ต้องรับโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65

พิเคราะห์ตามฎีกานี้ ศาลจะดูพฤติการณ์แห่งการกระทำ คือใช้มีดฟันผู้เสียหาย โดยไม่มีสาเหตุประกอบคำเบิกความของพยานว่าจำเลยเคยเป็นทหารมาแล้วได้รับบาดเจ็บจาก กับระเบิดทำให้บางครั้งมีอาการผิดปกติ เช่น บอกว่ามีคนจะฆ่าแล้ววิ่งออกจากบ้าน พฤติการณ์เป็นที่รู้กันทั่วไป จึงน่าเชื่อว่าขณะกระทำผิดจำเลยจิตบกพร่องหรือจิตฟั่นเฟือน แม้จะไม่เป็นตลอดเวลา แต่ขณะกระทำผิดมีจิตบกพร่องหรือจิตฟั่นเฟือน ในฎีกานี้มีข้อสังเกตว่าไม่มีความเห็นแพทย์และไม่ใช้คำว่าโรคจิต แต่ใช้คำว่าจิตบกพร่องซึ่งตรงกับทางแพทย์คือกลุ่มปัญญาอ่อน และจิตฟั่นเฟือน ซึ่งอาการตามที่ปรากฏตามคำอธิบายของนักกฎหมายได้แก่หลงผิด แปรผิด ซึ่งเป็นอาการของโรคจิตนั่นเอง แต่ในคำพิพากษาฎีกากับไม่มีใช้คำว่าโรคจิต

คำพิพากษาฎีกาที่ 5058/2531 จำเลยป่วยเป็นโรคจิตชนิดจิตเภทเรื้อรัง วันเกิดเหตุโจทก์ร่วมนอนเล่นอยู่บนบ้าน จำเลยไปที่ใต้ถุนบ้านโจทก์ร่วมและพูดคนเดียว โจทก์ร่วมได้ยินเสียงจำเลย จึงลุกไปที่ประตูถามจำเลยว่าพูดอะไร จำเลยตอบว่าไม่ให้โจทก์ร่วมสนใจและห้าม เสียงดังมิฉะนั้นจะฆ่าให้ตาย จำเลยเดินไปใช้ไม้ขีดไฟจุดเผาหลังคายุ้งข้าวของโจทก์ร่วม พฤติการณ์เช่นนี้ไม่อาจรับฟังได้ว่าสาเหตุคดีนี้เกิดขึ้นเพราะโจทก์ร่วมได้ว่ากล่าวจำเลยจนเป็นเหตุให้จำเลยโกรธ

แค้นขึ้นมาอย่างฉับพลัน การกระทำของจำเลยเป็นเรื่องผิดวิสัย ซึ่งไม่น่าเชื่อว่าบุคคลผู้มีจิตเป็นปกติจะกระทำเช่นนั้นได้ จำเลยมีอาการทางประสาทมาตั้งแต่ก่อนเกิดเหตุคดีนี้ คือชอบนั่งคอตก ไม่พูดกับใคร ทำงานไม่ได้ ไล่ชกต่อยมารดาและเคยจะฟันพี่ชาย พูดด้วยไม่รู้เรื่อง บางครั้งต้องใช้โซ่ล่ามไว้ พฤติกรรมเช่นนี้ฟังได้ว่า จำเลยกระทำความผิดในขณะที่ จิตบกพร่อง หรือเป็นโรคจิต แต่ยังสามารถรู้ผิดชอบหรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้างตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคสอง

ส่วนปัญหาว่า จำเลยกระทำความผิดในขณะที่ยังรู้สึกผิดชอบและบังคับตนเองได้ดังเช่นคนปกติหรือไม่ ข้อเท็จจริงฟังว่าระหว่างพิจารณาคดี ทนายสอบถามข้อเท็จจริงจากจำเลยหลายครั้ง แต่จำเลยพูดจาไม่รู้เรื่องได้แต่ยิ้มกับพยักหน้า และทนายทราบจากญาติว่าจำเลยวิกลจริต เคยไปรักษาที่โรงพยาบาลโรคจิต ศาลชั้นต้นมีคำสั่งให้จำเลยไปโรงพยาบาล แพทย์ตรวจและ ลงความเห็นว่าจำเลยป่วยทางจิตชนิดจิตเภทเรื้อรังและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ปัญหาว่าขณะกระทำผิด จำเลยมีจิตบกพร่อง หรือเป็นโรคจิตหรือไม่ ข้อเท็จจริงจำเลยกับผู้เสียหายรู้จักกันมาตั้งแต่เล็กๆ และไม่เคยมีสาเหตุโกรธเคืองกันมาก่อน และขณะเกิดเหตุก็ไม่ปรากฏว่าโจทก์กับจำเลยทะเลาะโต้เถียงกันอย่างใด การกระทำของจำเลยจึงเป็นเรื่องผิดปกติวิสัย ไม่น่าเชื่อว่าบุคคลผู้มีจิตเป็นปกติจะกระทำเช่นนั้น ประกอบกับพี่ชายเบิกความจำเลยมีอาการทางประสาทมาตั้งแต่ก่อนเกิดเหตุคดีนี้แล้ว คือชอบนั่งคอตกไม่พูดกับใคร ทำงานไม่ได้ ไล่ชกต่อยมารดา เคยจะฟันพยานด้วย อาการดังกล่าวเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว คราวละประมาณ 30 นาที พูดไม่รู้เรื่องบางครั้งก็ต้องใช้โซ่ล่ามจำเลยไว้ ข้อเท็จจริงในคดีนี้รับฟังได้ว่า จำเลยซึ่งป่วยเป็นโรคจิตเภทชนิดเรื้องรังได้กระทำความผิด ในขณะจิตบกพร่องหรือเป็นโรคจิต แต่จำเลยยังสามารถรู้ผิดชอบหรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้างตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 วรรคสอง

คำพิพากษาฎีกาที่ 5895/2540 จำเลยมีอาการป่วยทางจิตเนื่องจากประสบอุบัติเหตุรถยนต์คว่ำ จำเลยเคยไปรักษาที่โรงพยาบาลติดต่อกันนานประมาณ 7 ปี แต่ก่อนเกิดเหตุจำเลยยังรับราชการที่แผนกการเงินกองกำกับการตำรวจภูธรจังหวัดได้ตามปกติ แสดงว่าบางขณะจำเลยมีอาการคุ้มดีคุ้มร้าย บางขณะก็เป็นปกติ คืนเกิดเหตุจำเลยเคาะประตูเรียก ป. และโวยวาย ให้คนช่วยหาคนที่เอามดแดงไปใส่ในรองเท้าจำเลยและทำลายข้าวของในห้องพักของจำเลย เมื่อจำเลยไปค้นห้องพักผู้ตายพบมีดและปืนของผู้ตาย จำเลยหยิบมีดและปืนออกจากห้องและเดิน ตามหาผู้ตาย เมื่อพบผู้ตายจำเลยพูดว่า “เฮ้ยมึงว่ากูกล้ายิงไหม” แล้วจำเลยใช้อาวุธปืนยิงทันที นอกจากนี้หลังเกิดเหตุจำเลยได้พูดกับ ป. ว่า “เป็นไงเพื่อน มึงวิ่งหนีกูทำไม” พฤติการณ์ของจำเลยก่อนและหลังกระทำความผิดเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าภาวะจิตใจของจำเลยขณะกระทำความผิดยังสามารถรู้สึกผิดชอบอยู่บ้างหรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้างตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 วรรคสอง

สรุปจากแนวคำพิพากษาของศาลได้ว่า บุคคลที่ได้กระทำความผิดในขณะที่ไม่รู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ เพราะจิตบกพร่อง โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือน แม้จิตบกพร่องหรือจิตฟั่นเฟือนนั้นจะไม่เป็นอยู่ตลอดเวลา บุคคลนั้นก็ไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น หากบุคคลมีอาการผิดปกติทางจิตหรือจิตบกพร่องอยู่บ้าง แต่ยังสามารถบังคับตนเองได้ ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต

บุคคลผู้มีความผิดปกติทางจิตกระทำความผิดในทางอาญานั้นมีหลักการคุ้มครองผู้กระทำความผิดคือ การดำเนินคดีจะทำได้เมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยมีความสามารถที่จะต่อสู้ป้องกันตนเองอย่างเต็มที่ ต้องมีความเข้าใจในสภาพการดำเนินคดีของตนและสามารถที่จะกระทำการตามที่กฎหมายบังคับไว้เพื่อประโยชน์ตน ส่วนในทางแพ่งนั้นเป็นเรื่องที่กระทบต่อประโยชน์ในทางทรัพย์สิน มีความเสียหายที่เกิดขึ้นซึ่งคำนวณเป็นจำนวนเงินได้ มีการกำหนดสิทธิ หน้าที่และความรับผิดของบุคคลผู้มีความผิดปกติทางจิตและผู้ปกครองดูแลไว้อย่างชัดเจน เพื่อป้องกันมิให้ถูกเอาเปรียบจากบุคคลภายนอกซึ่งอาศัยความด้อยปัญญา ความรู้ ความสามารถมาทำให้ตนได้ประโยชน์

2.2.1 แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิของบุคคลวิกลจริตในการดำเนินคดีอาญา

หลักการบังคับใช้กฎหมาย การบังคับโทษต้องเป็นไปโดยเสมอภาคใช้บังคับแก่ทุกคนเสมอหน้ากันในการกระทำอย่างเดียวกัน แต่การรับผิดชอบหรือการลงโทษจะกระทำได้ต่อเมื่อมีเจตนา ไม่ตกอยู่ใต้บังคับใด มีความรับผิดทางกาย คือ ต้องเป็นบุคคลปกติทั่วไปมิใช่เด็กอายุไม่เกินสิบปีหรือเด็กอายุเกินสิบปีแต่ยังไม่เกินสิบห้าปีหรือบุคคลวิกลจริต ในสังคมไทยการกระทำใดของบุคคลวิกลจริตมักจะได้รับความเห็นใจและการผ่อนปรนให้อภัย เนื่องจากบุคคลวิกลจริตนั้นได้รับการลงโทษจากธรรมชาติจนมีสภาพที่ไม่สมประกอบทางด้านจิตใจไม่สมบูรณ์ปกติเช่นบุคคลทั่วไป ได้รับความทุกข์ทรมานในการดำรงชีวิตในสังคม ไม่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในสังคม ความบกพร่องทางจิต สติปัญญาหรือสภาวะทางจิตไม่สมประกอบของผู้กระทำความผิดถือเป็นเหตุบกพร่องของการกระทำความผิด จึงไม่อาจนำเกณฑ์มาตรฐานการลงโทษสำหรับบุคคลปกติทั่วไปมาใช้บังคับแก่บุคคลวิกลจริตได้ จึงมีแนวคิดลดโทษหรือยกเว้นความผิดแก่บุคคลวิกลจริต

ประเทศไทยได้รับเอาหลักเรื่องความรับผิดของบุคคลวิกลจริตมาบัญญัติไว้ในกฎหมายลักษณะอาญาต่อมาได้แก้ไขเป็นประมวลกฎหมายอาญา โดยได้ขยายหลักเดิมของประเทศระบบกฎหมายจารีตประเพณีที่ถือหลักการวิกลจริตขนาดที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบอย่างเดียวเป็นเกณฑ์

ออกไปอีก โดยกฎหมายอาญาของไทยยอมให้อภัยทั้งแก่ผู้วิกลจริตที่สามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้างหรือไม่สามารถรู้ผิดชอบและไม่สามารถบังคับตนเองได้ หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง[12] ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65[13]

ความมุ่งหมายของกฎหมายอาญาในกรณีที่บุคคลวิกลจริตเป็นผู้กระทำผิดนั้นก็เพื่อยกเว้นโทษให้แก่บุคคลซึ่งกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้สึกผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือน แต่ถ้าผู้นั้นยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้างหรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้างผู้นั้นต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ให้ศาลมีอำนาจลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้ ตามหลักกฎหมายอาญาทั่วไปการลงโทษบุคคลวิกลจริตซึ่งไม่สามารถรู้สึกผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ ย่อมจะลงโทษ อย่างบุคคลผู้มีจิตใจเป็นปกติไม่ได้ เป็นการไม่สมประโยชน์ในการลงโทษทางอาญาซึ่งปัจจุบันมิใช่เพื่อปราบปรามมิให้เป็นเยี่ยงอย่างเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการป้องกันมิให้ไปกระทำผิดขึ้นอีกและเพื่อทดแทนแก่ผู้เสียหาย สังคมและเพื่อดัดนิสัยให้ผู้กระทำผิดกลับตนเป็นคนดีอยู่ด้วย ฉะนั้นการลงโทษบุคคลวิกลจริตซึ่งไม่มีความรู้สึกผิดชอบพอที่จะสำนึกถึงผลแห่งโทษนั้นได้ย่อมไม่เกิดประโยชน์ กฎหมายนานาประเทศรวมทั้งประเทศไทยเองจึงได้บัญญัติยกเว้นโทษ คือผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลวิกลจริตก็ไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น

2.2.2 แนวคิดพื้นฐานของการทำนิติกรรมสัญญา

โดยหลักแล้วสัญญาเกิดขึ้นได้ด้วยการแสดงเจตนาของบุคคลโดยมีความประสงค์ที่จะผูกนิติสัมพันธ์กับบุคคลอื่นซึ่งเป็นคู่สัญญานั้น จึงได้เกิดทฤษฎีหรือแนวคิดการทำสัญญา ทางแพ่งขึ้น ซึ่งการทำสัญญาทางแพ่งประกอบด้วยหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนาและ หลักเสรีภาพในการทำสัญญาเป็นสำคัญ กล่าวคือ

1) หลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนา (Autonomy of Will)

หลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนา เป็นหลักที่อาศัยความเป็นเหตุเป็นผลทางนิติปรัชญาว่าด้วยนิติสัมพันธ์ทางหนี้ที่อยู่บนรากฐานของเจตนาของบุคคล โดยเจตนาเป็นแหล่งกำเนิดและเป็นรากฐานของสิทธิ การที่กล่าวว่าเจตนามีความศักดิ์สิทธิ์นี้ไม่ได้หมายความว่า

---

[12] **ความรับผิดทางอาญาของคนวิกลจริต** (น. 21-23), โดย พวงทอง อมรลักษณานนท์, 2525, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

[13] ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 บัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำความผิดในขณะไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น

แต่ถ้าผู้กระทำยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้.”

เจตนามีความเป็นอิสระที่ก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่ต่างๆ ตามที่เจตนาต้องการเท่านั้น แต่เป็นหลักที่ให้ความสำคัญแก่เจตนาถึงขนาดที่กล่าวได้ว่า ที่ไหนไม่มีเจตนาที่นั่นก็ไม่มีสิทธิด้วย[14]

หลักเรื่องความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนาเป็นทฤษฎีที่พบอยู่ในระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) มากกว่าในระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) ในระบบประมวลกฎหมายยอมรับทฤษฎีเรื่องความยินยอมในสัญญา ดังจะเห็นได้จากภาษิตกฎหมายที่ว่า “สัญญาที่ทำขึ้นโดยสมบูรณ์ย่อมมีผลบังคับ” หรือ “Pacta sunt servanda” ตรงกับหลักเกณฑ์ที่ว่า สัญญาจะก่อให้เกิดหนี้ทางกฎหมายได้ต้องมาจากความยินยอมของคู่กรณี และกฎหมายก็มีหน้าที่ในอันที่จะบังคับให้เป็นไปตามเจตนาของคู่กรณีหรืออาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า “บุคคลต้องมีอิสระใน การทำสัญญาตามที่เขาต้องการโดยปราศจากการแทรกแซง” ข้อจำกัดของกฎหมายนี้ถูกถือเป็นหลักเกณฑ์เบื้องต้นทั้งในระบบประมวลกฎหมายและระบบกฎหมายจารีตประเพณี[15] ดังนั้น การที่จะกล่าวว่าเจตนามีความศักดิ์สิทธิ์นั้นบุคคลแต่ละคนที่แสดงเจตนาออกมาต้องเคารพต่อเจตนาของแต่ละคน โดยเมื่อเกิดสัญญาที่เป็นไปตามเจตนาของคู่สัญญาแล้ว สัญญานั้นต้องมีผลผูกพันตามเจตนาที่ก่อขึ้น ไม่อาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ ถ้าคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายไม่สมัครใจที่จะตกลงยินยอมกัน

รากฐานแนวความคิดหลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนาเกิดจากหลักปัจเจกชนนิยมและหลักเศรษฐศาสตร์เสรีนิยม โดยหลักปัจเจกชนนิยมมีหลักว่า รัฐต้องรับรองเสรีภาพส่วนบุคคล ซึ่งมนุษย์ทุกคนมีอยู่ตามธรรมชาติ และรัฐต้องไม่ทำลายสิทธิพื้นฐานของบุคคล บุคคลย่อมมีเสรีภาพตามความสมัครใจของตนเอง เว้นแต่ในบางเรื่องที่มีเหตุผลอันสมควรในการจำกัดเสรีภาพได้ ดังนั้น บุคคลจะไม่ผูกพันในหนี้ใดที่เขาไม่ตกลงยินยอมด้วย เมื่อหนี้เกิดขึ้นจากการแสดงเจตนาของบุคคลที่ต้องการจะให้ผูกพันบังคับแก่ตนแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความผูกพันทางหนี้ในการเป็นเจ้าหนี้ลูกหนี้ขึ้นมาได้ ส่วนหลักเศรษฐศาสตร์นิยมเป็นหลักที่เกิดในระบบเศรษฐกิจในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจแบบการค้าเสรี โดยการทำธุรกิจในยุคนี้รัฐจะไม่เข้าไปควบคุมหรือกำหนดกฎเกณฑ์ เพียงแต่ทำหน้าที่จัดการและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่เอกชนในการทำธุรกิจเท่านั้น บุคคลจึงอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพในการทำนิติกรรมต่างๆ กฎเกณฑ์นี้ทำให้คู่สัญญามีความเท่าเทียมกันในการตกลงทำสัญญา โดยรัฐจะไม่มีบทบัญญัติกฎหมายเข้าไปแทรกแซงการทำ

---

[14] **กฎหมายสัญญา : สถานะใหม่ของสัญญาปัจจุบันและปัญหาข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม** (น. 5-9), โดย ดาราพร ถิระวัฒน์, 2547, กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

[15] **กฎหมายว่าด้วยสัญญา** (น. 70-71), โดย ไชยยศ เหมะรัชตะ, 2547, กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สัญญาของเอกชน เว้นแต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับประโยชน์ของส่วนรวมเท่านั้น[16] กล่าวโดยสรุปหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนามีสาระสำคัญดังนี้

(1) มีเนื้อหาของสัญญาระบุว่า ต้องการเข้าผูกมัดตนเองในสัญญาอย่างไรเท่าที่เห็นว่าเหมาะสม อาจมีความแตกต่างไปจากที่กฎหมายกำหนดไว้ก็สามารถที่จะกระทำได้ตราบเท่าที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน

(2) เมื่อสัญญาเกิด ย่อมมีผลผูกพันต่อคู่สัญญาให้ต้องปฏิบัติการชำระหนี้ตามข้อตกลงที่ตกลงกัน จึงต้องประกอบด้วยความยินยอมโดยสมัครใจของคู่กรณีแต่ละฝ่ายในสัญญาที่แสดงออกมา ไม่ถูกข่มขู่บังคับหรือหลอกลวงให้มีการแสดงเจตนา

(3) เมื่อเกิดกรณีสงสัยว่าสัญญามีผลผูกพันกันอย่างไร ให้ตีความไปตามเจตนาที่แท้จริงของคู่สัญญาตามหลักการตีความสัญญา โดยถือเอาเจตนาของคู่สัญญาแต่ละฝ่ายว่าเป็นกฎเกณฑ์ที่คู่สัญญาจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขไม่ได้ ถ้าคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งไม่ตกลงยินยอมด้วย และหากการแสดงเจตนามีความผิดพลาดหรือบกพร่องอาจทำให้การแสดงเจตนานั้นไม่สมบูรณ์ได้[17]

2) หลักเสรีภาพของการแสดงเจตนาในการทำสัญญา (Principle of Freedom of Contract)

หลักเสรีภาพแห่งการแสดงเจตนาในการทำสัญญา เป็นหลักที่อธิบายแก้หนี้ที่เกิดจากสัญญาจะเป็นหนี้ที่ยุติธรรมสำหรับคู่สัญญา เพราะคู่สัญญามีเสรีภาพและอิสระที่จะตกลงกันทำสัญญาหรือไม่ก็ได้ ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่ามีการเอารัดเอาเปรียบเกินไป หรือหนี้ที่ตนรับภาระไว้มีมากกว่าหนี้ที่อีกฝ่ายหนึ่งต้องปฏิบัติตอบแทนจนไม่เป็นธรรมแล้วก็ไม่จำต้องยอมรับตกลงให้เกิดหนี้โดยการไม่ตกลงทำสัญญาด้วย เมื่อใดที่คู่สัญญาตกลงทำสัญญาก็ต้องถือเท่ากับว่าคู่สัญญาเห็นว่าหนี้นั้นยุติธรรมแล้วและหลังจากที่สัญญาเกิดหนี้ขึ้นแล้ว ลูกหนี้จะอ้างในภายหลังว่าตนไม่ได้รับความยุติธรรมไม่ได้เพราะในขณะทำสัญญาไม่มีใครบังคับ เมื่อคู่สัญญาเห็นว่าไม่ยุติธรรมก็ไม่จำต้องเข้าทำสัญญาด้วย

หลักเสรีภาพในการทำสัญญามีขอบเขตที่แยกพิจารณาได้ 4 ประการดังนี้[18]

(1) หลักเสรีภาพในการทำขึ้นซึ่งสัญญา (Freedom to Make of Contract) หมายถึงเสรีภาพในการทำคำเสนอสนอง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยยอมรับรู้ถึงเสรีภาพในการทำขึ้นซึ่งสัญญา และอนุญาตให้คู่สัญญาเปลี่ยนแปลงหนี้ที่ระบุไว้ในสัญญาชนิดใดชนิดหนึ่ง

---

[16] **กฎหมายสัญญา : สถานะใหม่ของสัญญาปัจจุบันและปัญหาข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม** (น. 13-14). เล่มเดิม.

[17] แหล่งเดิม.

[18] **กฎหมายว่าด้วยสัญญา** (น. 71-74) เล่มเดิม.

ใน 23 ประเภทของเอกเทศสัญญาดังกล่าว แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ภายใต้บังคับของหลักสำคัญในเรื่องความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน

(2) เสรีภาพในการเลือกคู่สัญญา (Freedom to Select the Other Party)

(3) เสรีภาพในการกำหนดเงื่อนไขของสัญญา (Freedom to Decide The Contract Terms) ทางปฏิบัติในส่วนที่เกี่ยวกับแนวคิดนี้ไม่ค่อยสอดคล้องกับทฤษฎีเท่าใดนัก คู่สัญญาซึ่งมีอำนาจต่อรองสามารถที่จะกำหนดเงื่อนไขที่อาจไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง

(4) หลักเสรีภาพที่ไม่ต้องทำตามแบบ (Freedom of Form)

แม้ประเทศไทยจะได้นำเอาหลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนามาใช้ แต่ในบางกรณีกฎหมายก็ได้กำหนดให้ความสมบูรณ์ของนิติกรรมสัญญานั้นขึ้นอยู่กับแบบของนิติกรรมสัญญาด้วยเช่นกัน โดยในเอกเทศสัญญาบางประเภทที่มีวัตถุประสงค์ของสัญญาเป็นการก่อให้เกิดหรือโอนทรัพยสิทธิในอสังหาริมทรัพย์และสัญญาตั้งตัวแทนเพื่อกระทำการดังกล่าวนั้นกฎหมายได้กำหนดให้ต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่

3) หลักสุจริต

หลักสุจริต หรือ Good Faith นั้น ตาม Black's Law Dictionary 18th Edition ได้อธิบายไว้ว่า หมายถึง สภาวะทางจิตใจอันประกอบด้วย

(1) ความซื่อสัตย์ในความเชื่อหรือวัตถุประสงค์

(2) ความซื่อตรงต่อหน้าที่หรือหนี้ของตน

(3) ความสอดคล้องกับมาตรฐานทางการค้าหรือธุรกิจใดๆ อันชอบด้วยเหตุผลในการต่อรองกันอย่างเป็นธรรม

(4) การไร้ซึ่งเจตนาหลอกลวงหรือแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ[19]

หลักสุจริตนั้น ถูกรับรองโดยบทบัญญัติกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรกในประมวลกฎหมายแพ่งของประเทศเยอรมัน ค.ศ. 1900 ในมาตรา 157 และมาตรา 242 คำว่า "หลักสุจริต" ในภาษาเยอรมัน ตรงกับคำว่า Treu und Glauben แปลว่า ความซื่อสัตย์และความไว้วางใจ ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ ได้อธิบายไว้ว่า หลักสุจริต ก็คือหลักความซื่อสัตย์และความไว้วางใจ[20] แต่การที่จะบอกว่า ความซื่อสัตย์และความไว้วางใจประกอบไปด้วยอะไรบ้างนั้นกล่าวได้ว่าทำได้ยากยิ่ง และยอมรับกันว่าหลักสุจริตนั้นเป็นเรื่องของแนวคิด แม้จะมีผู้พยายามอธิบายหลักสุจริตจากหลักย่อยๆ ที่มาจากหลักสุจริต เช่น หลักเรื่องการใช้สิทธิโดยไม่สุจริต

---

[19] **การใช้หลักสุจริตในการตีความสัญญา** (น. 9), โดย ภารวีร์ กษิตินนท์, 2550, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

[20] **กฎหมายแพ่ง: หลักทั่วไป** (น. 70), โดย ปรีดี เกษมทรัพย์, 2526, กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.

หลักกฎหมายปิดปากหรือหลักความรับผิดก่อนสัญญา แต่ก็ยังไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการอธิบายถึงความหมายของหลักสุจริต

อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าในการนิยามคำว่าหลักสุจริตนั้น อาจแบ่งได้ 2 ลักษณะ ได้แก่ การให้ความหมายในเชิงอัตตะวิสัย (Subjective) และการให้ความหมายในเชิงภาวะวิสัย (Objective) กล่าวคือ

หลักความสุจริตตามความหมายในเชิงอัตตะวิสัยนั้นถูกอธิบายโดยอาศัยความรู้ หรือไม่รู้ข้อเท็จจริงบางประการของบุคคลเป็นสำคัญ ดังเช่นที่ศาลฎีกาได้เคยอธิบายถึงความสุจริตเอาไว้ว่าหมายถึงการกระทำโดยไม่รู้หรือไม่ควรรู้ถึงความบกพร่องแห่งสิทธิที่มีมาแต่อดีต ตามคำพิพากษาฎีกาที่ 550/2490 แต่ถ้าการกระทำโดยรู้ถึงความบกพร่องแห่งสิทธิของตนจะถือว่าสุจริตไม่ได้ตามคำพิพากษาฎีกาที่ 1012/2504 และยังได้ให้ความหมายเลยไปถึงว่า ถ้าความไม่รู้นั้นเกิดจากความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของผู้กระทำ ก็ถือได้ว่าไม่สุจริตเช่นกัน หลักสุจริตที่อธิบายโดยความรู้หรือไม่รู้ข้อเท็จจริงใดนี้ ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ เรียกว่า หลักสุจริตเฉพาะเรื่อง บทบัญญัติของกฎหมายที่บัญญัติถึงหลักสุจริตในลักษณะเช่นนี้ก็เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 412, 413, 1299, 1300, 1303, 1310, 1311, 1312, 1329, 1330, 1331, 1332 เป็นต้น[21]

ส่วนหลักสุจริตตามความหมายในเชิงภาวะวิสัยนั้นก็มีผู้อธิบายไว้อย่างกว้างๆ คือ เป็นหลักการพื้นฐานที่มีความเกี่ยวพันโดยตรงกับความซื่อสัตย์ ความเป็นธรรม ความมีเหตุผล การปกป้องความไว้วางใจ การคำนึงถึงผลประโยชน์ของผู้อื่น ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น หรือที่ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ ได้อธิบายไว้ว่าเป็นหลักสุจริตทั่วไป อันเป็นมาตรฐานทั่วไปที่กฎหมายได้บัญญัติไว้ให้ใช้เป็นเครื่องวัดความประพฤติของมนุษย์ในกรณีต่างๆ ว่าการกระทำเหล่านั้นอยู่ในกรอบที่กฎหมายจะสนับสนุนหรือประณามหรือไม่ โดยบทบัญญัติของกฎหมายที่บัญญัติถึงหลักสุจริตในลักษณะนี้ไว้ก็ได้แก่ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 5 และมาตรา 368[22]

แม้จะมีความพยายามที่จะอธิบายความหมายของหลักสุจริตดังที่ได้กล่าวมานี้ แต่ก็จะเห็นได้ว่ายังมีลักษณะเป็นนามธรรม โดยเฉพาะหลักสุจริตตามความหมายในเชิงภาวะวิสัย ดังนั้นจึงมักมีการอธิบายการใช้หลักสุจริตโดยอาศัยตัวอย่างคดีที่เคยเกิดขึ้นและนำไปใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาคดีต่อๆ ไป

---

[21] แหล่งเดิม.

[22] แหล่งเดิม.

เหตุผลที่เป็นเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่า เนื่องจากลักษณะทางกฎหมายของหลักสุจริตเอง โดยหลักสุจริตมีลักษณะที่สำคัญอยู่ 5 ประการ[23] คือ

(1) เป็นกฎหมายยุติธรรม ซึ่งมิได้กำหนดข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบหรือผลทางกฎหมายไว้อย่างแน่ชัด ในการใช้และตีความกฎหมายเหล่านี้จำต้องใช้ดุลยพินิจประกอบ เพื่อเสริมเนื้อความให้กฎหมายสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อให้เป็นธรรมและเหมาะสมกับพฤติการณ์แห่งคดีและตามกาลสมัย ซึ่งตรงข้ามกับกฎหมายเคร่งครัด ที่กำหนดข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบและผลทางกฎหมายเอาไว้ชัดเจนแน่นอน ผู้ใช้หรือตีความกฎหมายไม่สามารถใช้ดุลยพินิจเสริมแต่งเนื้อหาของบทบัญญัติ เพียงแต่จะต้องตีความหรือใช้กฎหมายตามที่ได้บัญญัติไว้ชัดแจ้งอยู่แล้ว ซึ่งก็จะเป็นกรณีที่กฎหมายต้องการความชัดเจนแน่นอนเพื่อความสะดวกในกิจการบางอย่าง

(2) เป็นกฎหมายที่เป็นบทบังคับ กฎหมายที่คู่กรณีไม่สามารถตกลงแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งตรงกันข้ามกับกฎหมายที่ไม่เป็นบทบังคับ โดยกฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อป้องกันมิให้บุคคลทำการทุจริตเป็นกฎหมายเอกชนเรื่องหนึ่งที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน เช่น ไม่สามารถจะตกลงกันว่าแม้จะจงใจก่อให้เกิดความเสียหายก็ ไม่สามารถเรียกค่าเสียหายได้ ดังที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 373 บัญญัติว่า “ความตกลงทำไว้ล่วงหน้าเป็นข้อความยกเว้นมิให้ลูกหนี้ต้องรับผิดเพื่อกลฉ้อฉล หรือความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของตนนั้น ท่านว่าเป็นโมฆะ”

(3) เป็นกฎหมายที่มีเนื้อความไม่ชัดแจ้ง โดยกฎหมายจะใช้ถ้อยคำอย่างกว้างๆ ไม่สามารถให้ความหมายที่แน่ชัดไว้ล่วงหน้าได้ ต้องรอให้เกิดข้อพิพาทขึ้นจึงจะสามารถนำไปวินิจฉัยขอบเขตของหลักสุจริต เพื่อเป็นแนวทางให้กฎหมายควบคุมการแสดงเจตนาทำนิติกรรมของเอกชนไม่ให้ขัดกับผลประโยชน์ส่วนรวมและความรู้สึกผิดชอบ ชั่วดีของสังคมอย่างรุนแรง

(4) เป็นหลักทั่วไป หรือเป็นบทที่เป็นหลักการของความประพฤติของมนุษย์ ในสังคมให้สูงกว่าศีลธรรมของหมู่โจร อันจะต้องระมัดระวังเพราะสังคมมักฉวยโอกาสเอาเปรียบกันอยู่เสมอ แต่มิใช่เป็นกฎหมายทั่วไปที่จะถูกตัดโดยกฎหมายพิเศษ

(5) เป็นบทครอบจักรวาล คือ แม้จะมีบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องนั้นไว้อยู่แล้ว หลักสุจริตก็ยังใช้เป็นฐาน โดยเป็นบทที่ทำหน้าที่เป็นมาตรฐานควบคุมความประพฤติของบุคคลในทุกเรื่อง จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นรากฐานของกฎหมายทั้งระบบ นับเป็นการประกาศอุดมคติแห่งความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคมว่าจะต้องปฏิบัติต่อกันด้วยหลักสุจริต

การใช้สิทธิโดยสุจริตในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยได้นำมาบัญญัติไว้ในมาตรา 5 และมาตรา 6 ซึ่งถือเป็นแม่บทของหลักสุจริตในประมวลกฎหมายของไทย

---

[23] แหล่งเดิม.

มาตรา 5 บัญญัติว่า “ในการใช้สิทธิแห่งตนก็ดี ในการกระทำชำระหนี้ก็ดี บุคคลทุกคนต้องกระทำโดยสุจริต”

มาตรา 6 บัญญัติว่า “ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า บุคคลทุกคนกระทำการโดยสุจริต”

หลักการใช้สิทธิโดยสุจริตในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 5 มีความสำคัญเป็นรากฐานของกฎหมายแพ่งไทยทั้งระบบ มีลักษณะเป็นกฎหมายทั่วไปที่มีลักษณะค่อนข้างเป็นนามธรรมอันเป็นบทกฎหมายยุติธรรมที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยได้บัญญัติรับรองไว้เป็นลายลักษณ์อักษร โดยทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการแก้ไขหรือปรับใช้กับข้อเท็จจริงใหม่ๆ ในสังคมได้เป็นอย่างดีซึ่งผู้ใช้กฎหมายสามารถหยิบยกขึ้นมาปรับใช้แก่กรณีข้อเท็จจริงได้ทุกเรื่อง

2.2.3 แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิของบุคคลวิกลจริตในการต่อสู้คดีอาญา

ในการดำเนินคดีอาญา บุคคลที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องอยู่ในฐานะที่จะต่อสู้คดีได้ ในกรณีบุคคลวิกลจริตถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด บุคคลวิกลจริตย่อมได้รับความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา กล่าวคือ ย่อมได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด และมีสิทธิต่างๆ 2 ลักษณะ

ประการแรก สิทธิอย่างผู้ร่วมในคดีในทางกระทำ ได้แก่ สิทธิที่จะอยู่ร่วมด้วยในการดำเนินคดีอาญาของเจ้าพนักงานและศาล สิทธิที่จะมีทนายช่วยเหลือในคดีทั้งในชั้นสอบสวนและในชั้นพิจารณาของศาล และสิทธิที่จะให้การแก้ข้อกล่าวหา

ประการที่สอง สิทธิอย่างผู้ร่วมในคดีในทางอยู่เฉย ได้แก่ สิทธิที่จะไม่ให้การเลยในเรื่องที่ถูกกล่าวหา และถ้อยคำของเขาที่จะใช้ได้นั้นจะต้องเป็นถ้อยคำที่มิได้เกิดขึ้นจากการหลอกลวง ข่มขู่ ให้สัญญาหรือจากการกระทำที่มิชอบทั้งหลาย

ผู้ถูกกล่าวหาจะต้องมีสภาพร่างกายและจิตใจอยู่ในวิสัยที่จะสามารถรับรู้กระบวนการพิจารณาได้อย่างสมบูรณ์ตามสมควร ซึ่งหมายถึงผู้ถูกกล่าวหาจะต้องมีความสามารถในการ ต่อสู้คดี[24]

ความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ถูกกล่าวหาจึงเป็นรากฐานแห่งสิทธิทั้งหลายของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา ฉะนั้นในการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งมีความผิดปกติทางจิต พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ทนายความและศาล จึงต้องตระหนักและให้ความสำคัญในเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยเหล่านี้เป็นพิเศษเนื่องจากความผิดปกติทางจิตเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ความสามารถในการรับรู้และการตัดสินใจของผู้ต้องหาหรือจำเลยบิดเบือนผิดปกติจากที่ควรจะเป็น จึงบัญญัติเป็นหลักทั่วไปว่าในทุกขั้นตอนของการดำเนินคดีอาญา ถ้ามีเหตุ

---

[24] **มาตรการทางกฎหมายในการบังคับรักษาผู้ป่วยทางจิต** (น. 79-81), โดย ชิงชัย ศรประสิทธิ์, 2540, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สงสัยว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่สามารถต่อสู้คดีได้เพราะมีความผิดปกติทางจิต การดำเนินคดีในขั้นตอนนั้นจะต้องหยุดลงหรือเลื่อนออกไป และจะต้องพิจารณาในปัญหาว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีความสามารถในการต่อสู้คดีเพราะความผิดปกติทางจิตหรือไม่ ถ้าผล การประเมินของแพทย์ปรากฏว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่สามารถต่อสู้คดีได้เพราะความผิดปกติทางจิต ก็จะต้องรอการดำเนินคดีไว้จนกว่าอาการป่วยทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยจะหายหรือทุเลาลง จนสามารถต่อสู้คดีได้ จึงจะดำเนินคดีต่อไปได้[25]

2.2.4 แนวคิดในการคุ้มครองบุคคลวิกลจริตตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551

บทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและประมวลกฎหมายอาญากำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการดำเนินคดีของบุคคลวิกลจริต แต่ในทางปฏิบัติยังมีปัญหาหลายประการ จึงได้มีการบัญญัติพระราชบัญญัติสุขภาพจิตขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างให้มีการจัดการบริการที่ดีแก่ผู้ที่มีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการบำบัดรักษาทางสุขภาพจิต ซึ่งจะมีส่วนช่วยปกป้อง คุ้มครอง ส่งเสริมปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสุขภาพจิต รวมทั้งเป็นการเสริมสร้างและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ที่มีความผิดปกติทางจิต ซึ่งเป็นบุคคลที่อาจตกเป็นเหยื่อของการล่วงล้ำหรือละเมิดสิทธิมนุษยชนได้ง่าย นอกจากนี้ยังช่วยคุ้มครองความปลอดภัยให้กับผู้ที่มีปัญหาสุขภาพจิตและจิตเวชที่มีภาวะอันตรายทั้งต่อตนเอง ผู้อื่นและคนในสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้ที่มีปัญหาสุขภาพจิตและจิตเวชที่ปฏิเสธการรักษา รวมทั้งผู้ป่วยจิตเวชที่กระทำผิดกฎหมาย เช่น การกำหนดเรื่องความจำเป็นในการรักษา การยินยอมการรักษา การกำหนดกระบวนการนำผู้ป่วยมาบำบัดรักษา รวมทั้งการกำหนดมาตรการและให้อำนาจบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการป้องกัน บำบัดรักษา และฟื้นฟูสมรรถภาพให้ได้ผลที่มีประสิทธิภาพตามมาตรฐานสากล เพื่อให้ผู้ป่วยมีศักดิ์และสิทธิเทียบเท่ากับบุคคลทั่วไป ได้รับการบำบัดรักษาเทียบเท่ากับผู้ป่วยทางกาย

---

[25] ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 14 บัญญัติว่า “ในระหว่างทำการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ถ้ามีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณี สั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจผู้นั้น เสร็จแล้วให้เรียกพนักงานแพทย์ผู้นั้นมาให้ถ้อยคำ หรือให้การว่าตรวจได้ผลประการใด

ในกรณีที่พนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้งดการสอบสวน ไต่สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาไว้จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริต หรือสามารถจะต่อสู้คดีได้และให้มีอำนาจส่งตัวผู้นั้นไปยังโรงพยาบาลโรคจิต หรือมอบให้แก่ผู้อนุบาล ข้าหลวงประจำจังหวัด หรือผู้อื่นที่เต็มใจรับไปดูแลรักษาก็ได้ตามแต่จะเห็นสมควร

กรณีที่ศาลงดการไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาดังบัญญัติไว้ในวรรคก่อน ศาลจะสั่งจำหน่ายคดีเสียชั่วคราวก็ได้.”

สามารถอยู่ในชุมชนได้ โดยที่สังคมได้รับความปลอดภัย อันเนื่องมาจากผู้ป่วยได้รับการดูแลรักษาที่มีมาตรฐานอย่างทั่วถึง ครอบคลุม มีความต่อเนื่อง

ความมุ่งหมายของการบังคับใช้พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 เป็นการกำหนดมาตรการเพื่อคุ้มครองสังคมจากภยันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นจากผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตและมีภาวะอันตราย ในขณะเดียวกันก็เป็นการคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวช บุคคลวิกลจริต ให้ได้รับการบำบัดรักษา เพื่อประชาชนและสังคมส่วนรวมจะได้รับความปลอดภัยจากผู้ที่มีปัญหาสุขภาพจิต บุคคลวิกลจริต หรือบุคคลที่มีภาวะอันตราย ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ผู้ที่มีปัญหาสุขภาพจิตและจิตเวชได้รับการบำบัดรักษาที่มีมาตรฐานอย่างทั่วถึง ครอบคลุมและมีความต่อเนื่อง เป็นการป้องกันมิให้ผู้ที่มีปัญหาสุขภาพจิตและจิตเวชก่ออันตรายทั้งแก่ตนเองและสังคมโดยรวม นอกจากนี้ผู้ป่วยจิตเวช จะได้รับการคุ้มครองสิทธิต่างๆ ซึ่งพึงได้รับจากรัฐ เช่น การเข้าถึงบริการ มาตรฐานการบริการและเป็นการป้องกันการเกิดปัญหาสุขภาพจิตได้[26]

2.3 แนวคิดทั่วไปว่าด้วยความรับผิดของบุคคลวิกลจริต

2.3.1 แนวคิดทั่วไปว่าด้วยความรับผิดของบุคคลวิกลจริตเพื่อการกระทำของตนทางกฎหมายแพ่ง

ในกรณีของบุคคลวิกลจริตเกี่ยวกับความรับผิดในทางละเมิดเพื่อการกระทำของตนเอง ระบบกฎหมายจำนวนมากได้กำหนดความรับผิดในทางละเมิดของเด็กไร้เดียงสาอยู่ในระดับเดียวกันกับกรณีความเสียหายที่ได้กระทำโดยบุคคลวิกลจริต ดังนั้น ความรับผิดในทางละเมิดเพื่อการกระทำของตนเองในกรณีของบุคคลวิกลจริตจึงมีพื้นฐานหลักการเดียวกับกรณีของเด็กไร้เดียงสา คือ

1) แนวความคิดหลักการให้รับผิดโดยสมบูรณ์

แนวความคิดนี้พบได้ในกฎหมายโรมันยุคเริ่มแรก กฎหมายโมฮัมเหม็ด (Mohammedan Law) กฎหมายของประเทศในกลุ่มตระกูลกฎหมายฝรั่งเศสในบางประเทศ เป็นต้น แนวความคิดหลักการให้รับผิดโดยสมบูรณ์ทำให้บุคคลวิกลจริตต้องรับผิดอย่างเต็มที่ เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งของประเทศฝรั่งเศส มาตรา 1382, 1383 ซึ่งเป็นหลักทั่วไปของความรับผิดในทางละเมิดมีความรับผิดตั้งอยู่บนความผิด (Fault) การวินิจฉัยจะพิจารณาในวิธีภาวะวิสัยโดย การเปรียบเทียบการกระทำของบุคคลวิกลจริตกับการกระทำของบุคคลที่มีความระมัดระวังและสุขุมรอบคอบ แนวความคิดที่ว่าบุคคลวิกลจริตต้องรับผิดอย่างเต็มที่ เป็นแนวความคิดใน ทางสังคม คือ มีแนวความคิดที่ว่า

---

[26] **ถาม-ตอบ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต** (น. 10), โดย กรมสุขภาพจิต, 2554, นนทบุรี: กรมสุขภาพจิต.

กฎหมายควรทำให้สังคมพอใจ กฎหมายมิใช่เป็นการปฏิบัติ ของศีลธรรม ดังนั้น ในระหว่างผู้ที่ได้รับความเสียหายกับผู้ละเมิดจึงควรมุ่งไปที่ผู้ได้รับความเสียหาย

2) แนวความคิดหลักการไม่ต้องรับผิดโดยสมบูรณ์

แนวความคิดนี้กำหนดให้บุคคลวิกลจริตเป็นอิสระไปจากความรับผิดทั้งมวล ซึ่งแนวความคิดนี้เห็นว่าความรับผิดในทางละเมิดนั้นผู้ที่รับผิดควรต้องถูกตำหนิ บุคคลใดที่ไม่สามารถรู้ได้ว่าตนกำลังทำสิ่งใดอยู่จึงไม่สมควรที่จะต้องรับผิด ด้วยเหตุนี้บุคคลวิกลจริตจึงได้รับการยกเว้นไปจากความรับผิดอย่างสมบูรณ์ แนวความคิดนี้ได้รับการยอมรับในหลายประเทศ เช่น อาร์เจนติน่า โคลัมเบีย หรือประเทศสังคมนิยมบางประเทศ นอกจากนี้กฎหมายของประเทศในตระกูลกฎหมายเยอรมัน เช่น ประเทศกรีก ก็ได้รับเอาหลักเกณฑ์นี้ไปใช้เหมือนกัน

3) แนวความคิดหลักการพื้นฐานความรับผิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพิจารณาตามหลักแห่งความยุติธรรม

แนวความคิดนี้เกิดจากนักกฎหมายได้บัญญัติกฎหมายขึ้นโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความยุติธรรม เหตุเพราะว่าแนวความคิดหลักการให้รับผิดโดยสมบูรณ์ หรือแนวความคิดหลักการไม่ต้องรับผิดโดยสมบูรณ์ ไม่ว่าแนวความคิดใดก็ตามมีผลทำให้เกิดความยุ่งยากมากในทางปฏิบัติ ดังนั้นจึงเกิดแนวทางการแก้ไขปัญหาในทางที่สาม โดยการสร้างขึ้นมาบนพื้นฐานของการพิจารณาตามหลักแห่งความยุติธรรม แนวความคิดนี้เริ่มได้รับการยอมรับจากกฎหมายของกลุ่มประเทศตระกูลเยอรมันทั้งหมดและได้แพร่หลายไปสู่ประเทศอื่นๆ อย่างรวดเร็วจนไปสู่กลุ่มประเทศตระกูลกฎหมายฝรั่งเศส[27]

2.3.2 แนวความคิดทั่วไปว่าด้วยความรับผิดเพื่อการกระทำของบุคคลอื่นเกี่ยวกับผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริต

บุคคลวิกลจริตถูกจัดให้เป็นบุคคลอีกประเภทหนึ่งที่ต้องการความดูแลรวมทั้งเอาใจใส่ เพราะบุคคลวิกลจริตมีความบกพร่องทางจิต บุคคลวิกลจริตจึงเป็นผู้ที่ไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ด้วยตนเอง กฎหมายของทุกประเทศจึงกำหนดให้ต้องมีผู้ดูแล และกรณีบุคคลวิกลจริตไปก่อความเสียหายแก่ผู้อื่นก็จะเกี่ยวพันความรับผิดของผู้มีหน้าที่ดูแล ความเสียหายที่บุคคลวิกลจริตได้ก่อให้เกิดขึ้นเป็นสาเหตุทำให้ผู้เสียหายฟ้องผู้มีหน้าที่ดูแลได้

1) ระบบความรับผิดมีพื้นฐานบนข้อสันนิษฐานของความผิด

ประเทศกฎหมายระบบลายลักษณ์อักษร เช่น กฎหมายฝรั่งเศส เยอรมัน ญี่ปุ่น ต่างกำหนดให้ผู้มีหน้าที่ดูแลรับผิดเพราะมีความผิดที่บกพร่องในหน้าที่ดูแล โดยสันนิษฐานว่ามีความบกพร่องในหน้าที่ดูแล ในกรณีความเสียหายที่ก่อให้เกิดขึ้นโดยบุคคลวิกลจริตซึ่งเป็นบุคคล

---

[27] **มาตรการทางกฎหมายในการบังคับรักษาผู้ป่วยทางจิต** (น. 51-58). เล่มเดิม.

ที่ต้องอยู่ในความเอาใจใส่ดูแลของบุคคลอื่น ลักษณะการกระทำของบุคคลวิกลจริตที่เป็นสิ่งที่กฎหมายสันนิษฐานว่าผู้ดูแลมีความผิด เหตุที่สันนิษฐานว่าผู้อนุบาลมีความผิดในเวลาเมื่อบุคคลวิกลจริตได้ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นแก่บุคคลอื่น เป็นเพราะว่าผู้อนุบาลมีหน้าที่ต้องคุ้มครองอย่างปลอดภัย การขาดการดูแลจึงเป็นข้อสันนิษฐานว่าผู้อนุบาลมีความผิด การสันนิษฐานนี้เฉพาะแต่ในเรื่องการดูแลเท่านั้น ไม่รวมถึงการสั่งสอนอบรมด้วย และในการพิจารณาลักษณะการกระทำของบุคคลวิกลจริตที่ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานของกฎหมายนั้น จะพิจารณาเพียงแต่การกระทำภายนอก

2) ระบบความรับผิดที่ตั้งอยู่ที่การพิสูจน์ความผิด

กฎหมายระบบจารีตประเพณี กฎหมายอังกฤษและสหรัฐอเมริกา มีระบบความคิดในการกำหนดความรับผิดของผู้ดูแลแตกต่างไปจากระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรความรับผิดของผู้มีหน้าที่ดูแลมีพื้นฐานความรับผิดอยู่ที่การพิสูจน์ความผิด ความรับผิดของผู้ดูแลเป็นความรับผิดของตนเอง ไม่เป็นความรับผิดเพื่อการกระทำของบุคคลอื่น ในกรณีความเสียหายที่ก่อให้เกิดขึ้นโดยบุคคลวิกลจริตนั้น ความรับผิดของผู้มีหน้าที่ดูแลในกฎหมายระบบจารีตประเพณีกำหนดให้ผู้ที่ได้รับความเสียหายเนื่องจากบุคคลวิกลจริตก่อให้เกิดขึ้นเป็นฝ่ายต้องพิสูจน์ว่าผู้อนุบาลมีความผิด เป็นความผิดของผู้อนุบาลบนพื้นฐานของหลักความประมาทเลินเล่อของตนเอง ไม่เป็นความรับผิดเพื่อการกระทำของบุคคลอื่น[28]

2.4 ความสามารถของบุคคลวิกลจริต

เมื่อมีสภาพบุคคลแล้ว ก็ย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย การจะมีสิทธิและหน้าที่แค่ไหนเพียงใด จะต้องพิจารณาถึงความสามารถของบุคคลนั้นก่อนว่า เป็นบุคคลที่ถูกจำกัดความสามารถหรือไม่

2.4.1 ความสามารถของบุคคล

ความสามารถของบุคคล คือการที่บุคคลมีสิทธิและหน้าที่และมีความสามารถใช้สิทธิปฏิบัติหน้าที่ของตนได้ ความสามารถนั้นมีส่วนประกอบอยู่ 2 ชนิด[29] คือ

---

[28] **รวมบทความในโอกาสครบรอบ 60 ปี ดร. ปรีดี เกษมทรัพย์** (น. 100-105), โดย อนันต์ จันทรโอภากร, 2531, กรุงเทพฯ: พีเค พริ้นติ้งเฮาส์.

[29] **คำบรรยายหลักกฎหมายเอกชน** (น. 13-14), โดย ณัฐพงศ์ โปษกะบุตรและพรชัย สุนทรพันธุ์, 2548, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

1) ความสามารถในการมีสิทธิ หรือความสามารถในการเป็นผู้ทรงสิทธิ

โดยหลักทั่วไป บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายเมื่อมีสภาพบุคคล ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นเด็ก ผู้ใหญ่ หญิงหรือชาย มั่งมีหรือยากจน เนื่องจากทุกคนมีความจำเป็นที่จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องผูกนิติสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในทางสังคมและครอบครัว เช่น ทารกผู้เกิดมามีสภาพบุคคล หรือแม้แต่ทารกในครรภ์มารดา[30] ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15 วรรคสอง มีสิทธิเป็นทายาทรับมรดกได้ ดังนั้นกฎหมายจึงรับรองให้บุคคลทุกคนมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายตั้งแต่เกิด และมีสิทธิย้อนหลังไปถึงเวลาที่ยังเป็นทารกในครรภ์มารดาด้วย ซึ่งอาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า บุคคลทุกคนไม่อาจครองชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากสิทธิและหน้าที่

บุคคลทุกคนมีความสามารถในการมีสิทธิโดยเสมอภาคกัน แต่ความสามารถในการมีสิทธินั้นไม่จำต้องมีความสามารถในการใช้สิทธิเสมอไป กล่าวคือ มีบุคคลบางประเภทที่แม้จะมีสิทธิต่างๆ ได้ตามกฎหมาย แต่กฎหมายก็ได้กำหนดขั้นตอนหรือจำกัดความสามารถในการใช้สิทธิของเขาไว้บางประการ เนื่องจากกฎหมายเห็นว่าบุคคลเหล่านั้นยังไม่มีคุณสมบัติเพียงพอที่จะใช้สิทธิปฏิบัติหน้าที่ได้

2) ความสามารถในการใช้สิทธิ

ผู้ที่เริ่มต้นเป็นบุคคลนั้น มีเพียงความสามารถในการมีสิทธิหรือการถือสิทธิ แต่จะทำการใดๆ ในกฎหมายไม่ได้จนกว่าจะมีความสามารถในการใช้สิทธิ และความสามารถในการใช้สิทธินี้จะบริบูรณ์ต่อเมื่อมีภาวะเป็นผู้ใหญ่ หรือที่เรียกตามภาษากฎหมายว่าบรรลุนิติภาวะ

การใช้สิทธิและปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายนั้นเป็นเรื่องที่ต้องใช้บุคคลที่มีความสามารถในการใช้ความคิดความชำนาญ ความรอบคอบ มีความรู้สึกผิดชอบ เข้าใจ ถึงความสำคัญในผลที่จะเกิดขึ้นจากการที่ตนได้กระทำไป ซึ่งมีบุคคลบางประเภทที่ยังมีคุณสมบัติ ไม่เพียงพอในการใช้สิทธิเนื่องจากอายุ สติปัญญา สุขภาพร่างกายและความประพฤติ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ก็เช่น ผู้เยาว์ คนวิกลจริต คนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ เป็นต้น ดังนั้น กฎหมายจึงจำเป็นต้องตัดทอนความสามารถในการใช้สิทธิของบุคคลเหล่านี้ โดยมีเหตุผลก็เพื่อคุ้มครองประโยชน์ของบุคคลดังกล่าวนั่นเอง

เหตุแห่งความไม่สามารถในการใช้สิทธิ อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประการ คือ

---

[30] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1604 บัญญัติว่า “บุคคลธรรมดาจะเป็นทายาทได้ก็ต่อเมื่อมีสภาพบุคคลหรือสามารถมีสิทธิได้ตามมาตรา 15 แห่งประมวลกฎหมายนี้ ในเวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย

เพื่อประโยชน์แห่งมาตรานี้ ให้ถือว่าเด็กที่เกิดมารอดอยู่ภายในสามร้อยสิบวันนับแต่เวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตายนั้นเป็นทารกในครรภ์มารดาอยู่ในเวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย.”

(1) ความไม่สามารถในการใช้สิทธิอันเนื่องมาจากธรรมชาติ หมายถึง ลักษณะหรือคุณสมบัติของบุคคลนั้นยังไม่มีสภาพที่จะใช้สิทธิของตนเองได้โดยธรรมชาติ กล่าวคือ บุคคลนั้นยังไม่มีความรู้สึกผิดชอบ เช่น เด็กที่ยังไม่รู้เดียงสา วัยที่ยังไม่อาจใช้ความนึกคิด ไม่มีความรู้ความชำนาญ ไม่มีความรับผิดชอบ

(2) ความไม่สามารถในการใช้สิทธิอันเนื่องมาจากกฎหมาย กล่าวคือ กฎหมายเห็นว่าบุคคลประเภทนี้มีความบกพร่องในเรื่องความสามารถซึ่งหากปล่อยให้เขาใช้สิทธิไปโดยลำพังตนเองโดยไม่มีผู้ควบคุมดูแลแล้ว อาจเกิดความเสียหายแก่ตัวบุคคลนั้นเองหรือแก่ผู้มีส่วนได้เสีย กฎหมายจึงจำกัดความสามารถในการใช้สิทธินี้[31]

2.4.2 ความสามารถของบุคคลวิกลจริต

บุคคลวิกลจริตเป็นคนที่มีจิตผิดปกติ จิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ ซึ่งอาจเกิดจากจิตใจหรือเกิดจากร่างกายอันมีผลกระทบต่อจิตใจ ทำให้บุคคลดังกล่าวไม่อาจคิดหรือตัดสินใจได้ ซึ่งอาจจะเป็นอาการที่เป็นอยู่ตลอดเวลาหรืออาจจะเป็นเพียงครั้งคราวก็ได้ บุคคลวิกลจริตแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ[32]

1) บุคคลวิกลจริตในความเป็นจริง คือ บุคคลซึ่งแม้จะมีความสามารถตามกฎหมาย แต่ไม่มีความสามารถที่จะดูแลตนเอง หรือผลประโยชน์ของตนเองได้ในความเป็นจริงอันอาจจะเป็นเพียงบางช่วงเวลา ซึ่งอาจเกิดจากความผิดปกติทางจิตใจหรือความผิดปกติทางร่างกายที่มีผลกระทบต่อจิตใจจริงๆ

โดยปกติแล้วบุคคลประเภทนี้แม้จะเป็นบุคคลวิกลจริตแต่สถานะในทางกฎหมายของเขายังคงเหมือนกับบุคคลธรรมดาทุกประการ เขาจึงยังคงมีความสามารถในการใช้สิทธิ ทำนิติกรรมได้เองโดยลำพังโดยไม่ต้องมีใครดูแล และนิติกรรมที่บุคคลวิกลจริตทำไปก็มีผลสมบูรณ์ตามกฎหมายทุกประการด้วย ทั้งนี้ เพื่อคุ้มครองบุคคลภายนอกที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ในนิติกรรมนั้นซึ่งไม่อาจจะทราบได้ว่าคนที่ทำนิติกรรมกับตนนั้นเป็นบุคคลวิกลจริตและดูแลผลประโยชน์ของตนเองไม่ได้

2) บุคคลวิกลจริตที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ บุคคลวิกลจริตประเภทนี้เรียกได้ว่าเป็นคนที่จิตไม่ปกติเป็นการถาวรถึงขนาดที่ไม่อาจดูแลผลประโยชน์ของตนเองได้เลย

ขั้นตอนการร้องขอต่อศาลขอให้ศาลสั่งให้บุคคลวิกลจริตเป็นคนไร้ความสามารถ

---

[31] **คำบรรยายหลักกฎหมายเอกชน** (น. 15). เล่มเดิม.

[32] **คำอธิบายหลักกฎหมายนิติกรรมสัญญา พร้อมคำอธิบายในส่วนของพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 และกฎหมายใหม่มี่เกี่ยวข้อง** (น. 47-48), โดย จำปี โสตถิพันธ์, 2554, กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

(1) บุคคลที่กฎหมายกำหนด ได้แก่ คู่สมรส บุพการี ผู้สืบสันดาน ผู้ปกครอง ผู้ซึ่งปกครองดูแล หรือผู้พิทักษ์ หรือพนักงานอัยการ ได้ร้องขอต่อศาลขอให้ศาลสั่งให้บุคคลวิกลจริตเป็นคนไร้ความสามารถและอยู่ภายใต้การอนุบาล

(2) เมื่อศาลพิจารณาคำร้องแล้ว เห็นสมควร ก็จะมีคำสั่งให้บุคคลวิกลจริตนั้นเป็นคนไร้ความสามารถ คำสั่งศาลนี้ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานะในทางกฎหมายของบุคคลนั้นให้เป็นคนที่ไม่มีความสามารถในการใช้สิทธิได้อย่างสมบูรณ์

(3) คำสั่งศาลที่สั่งให้บุคคลวิกลจริตเป็นคนไร้ความสามารถ ต้องประกาศให้เป็นที่รู้กันโดยทั่วไปในราชกิจจานุเบกษา เพื่อที่จะไม่มีใครมาอ้างได้ว่าไม่รู้ว่าบุคคลนั้นเป็นคนไร้ความสามารถ[33]

บุคคลวิกลจริตเมื่อถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ จะมีผลดังนี้[34]

(1) คนไร้ความสามารถต้องถูกจัดให้อยู่ในความอนุบาล ซึ่งผู้อนุบาลจะเป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ของคนไร้ความสามารถ และเป็นผู้ทำนิติกรรมแทนคนไร้ความสามารถทุกอย่าง

(2) บุคคลนั้นไม่อาจทำนิติกรรมใดๆ ด้วยตนเองได้ ไม่ว่าจะกระทำโดยลำพังหรือโดยได้รับความยินยอมจากผู้อนุบาล

(3) นิติกรรมที่คนไร้ความสามารถได้กระทำลง มีผลเป็นโมฆียะทั้งสิ้น[35]

2.4.3 ความสามารถในการทำนิติกรรมของบุคคลวิกลจริต

กฎหมายมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตทุกคน แต่ความคุ้มครองที่ให้มีระดับแตกต่างกัน ทั้งนี้แล้วแต่ว่าจะมีผู้ร้องขอให้กฎหมายเข้าคุ้มครองบุคคลวิกลจริตนั้นหรือไม่ มีบุคคลวิกลจริตอยู่เป็นจำนวนมากที่มิได้รับความคุ้มครองทางกฎหมาย อาจเป็นเพราะไม่รู้

---

[33] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 28 บัญญัติว่า “บุคคลวิกลจริตผู้ใด ถ้าคู่สมรสก็ดี ผู้บุพการีกล่าวคือ บิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย ทวดก็ดี ผู้สืบสันดานกล่าวคือ ลูก หลาน เหลน ลื่อก็ดี ผู้ปกครองหรือ ผู้พิทักษ์ก็ดี ผู้ซึ่งปกครองดูแลบุคคลนั้นอยู่ก็ดี หรือพนักงานอัยการก็ดี ร้องขอต่อศาลให้สั่งให้บุคคลวิกลจริต ผู้นั้นเป็นคนไร้ความสามารถ ศาลจะสั่งให้บุคคลวิกลจริตผู้นั้นเป็นคนไร้ความสามารถก็ได้

บุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถตามวรรคหนึ่งต้องจัดให้อยู่ในความอนุบาล การแต่งตั้งผู้อนุบาล อำนาจหน้าที่ของผู้อนุบาล และการสิ้นสุดของความเป็นผู้อนุบาล ให้เป็นไปตามบทบัญญัติบรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายนี้

คำสั่งขอศาลตามมาตรานี้ ให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา.”

[34] **คำอธิบายหลักกฎหมายนิติกรรมสัญญา พร้อมคำอธิบายในส่วนของพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 และกฎหมายใหม่มี่เกี่ยวข้อง** (น. 49). เล่มเดิม.

[35] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 29 บัญญัติว่า “การใดๆ อันบุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถได้กระทำลง การนั้นเป็นโมฆียะ.”

ว่ากฎหมายมีระบบคุ้มครองให้ หรือไม่เอาใจใส่ หรือเพราะความอับอายไม่อยากเปิดเผย ให้คนทั้งหลายทราบว่ามีคนบ้าในครอบครัว บุคคลวิกลจริตนั้นจึงไม่มีสถานะเป็น คนไร้ความสามารถ แต่กฎหมายก็ยังมีบทบัญญัติให้ความคุ้มครอง ที่เป็นเช่นนี้เพราะบุคคลวิกลจริต เป็นผู้ไม่รู้จักใช้ความคิด ไม่รู้ว่าตนได้กระทำอะไรไปแล้วจะมีผลอย่างไร การทำนิติกรรม จึงอาจเกิดผลเสียหาย และอาจมีผู้ไม่สุจริตหาประโยชน์โดยการเอาเปรียบจากการเสียสติ ของบุคคลวิกลจริตได้ง่ายๆ

บุคคลวิกลจริตนั้นอาจมีบางเวลาที่มีสติดีเป็นครั้งคราว ในระหว่างมีสติดีก็ไม่มีเหตุผลที่จะทำให้การทำนิติกรรมในระหว่างนั้นมีความบกพร่องในทางกฎหมาย และหากจะให้บุคคลวิกลจริตนั้นอ้างความวิกลจริตมาบอกล้างการกระทำของตนทั้งหมด ผลเสียหายก็อาจเกิดกับคู่กรณีผู้ทำการโดยสุจริตได้เช่นกัน ดังนั้นกฎหมายจึงให้ความคุ้มครองแก่บุคคลวิกลจริตเพียงกำหนดเป็นหลักเกณฑ์ว่านิติกรรมที่ได้ทำลงมีผลสมบูรณ์ใช้ได้อยู่ แต่นิติกรรมนั้นอาจถูกพิสูจน์หักล้างให้เป็นโมฆียะได้ บทบัญญัติที่คุ้มครองบุคคลวิกลจริต ปรากฏในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 30 บัญญัติว่า “การใดๆ อันบุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังมิได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถได้กระทำลง การนั้นจะเป็นโมฆียะต่อเมื่อได้กระทำในขณะที่บุคคลนั้นจริตวิกลอยู่ และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็นคนวิกลจริต”

คำว่า “บุคคลวิกลจริต” ตามมาตรา 30 นี้ หมายถึง บุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังไม่ได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถนั่นเอง บุคคลวิกลจริตนั้น หากทำนิติกรรมใดลงไปถือว่านิติกรรมนั้นมีผลสมบูรณ์ใช้บังคับได้ ไม่เป็นโมฆียะ เว้นแต่จะปรากฏว่า

1) ได้กระทำในขณะที่บุคคลนั้นจริตวิกล

ต้องกระทำนิติกรรมในขณะจริตวิกล เนื่องจากอาการวิกลจริตของบุคคลมิได้ มีอยู่เป็นเนืองนิตย์ตลอดไป บางขณะอาจมีสติดีรู้สึกผิดชอบ และบางขณะเสียสติไม่รู้สึกผิดชอบ นิติกรรมที่จะเป็นโมฆียะต้องทำในขณะที่ผู้วิกลจริตเสียสติไม่มีความรู้สึกผิดชอบ หากทำในขณะมีสติดีรู้สึกผิดชอบแล้ว นิติกรรมนั้นๆ หาเป็นโมฆียะไม่ ข้อนี้แตกต่างกับเรื่องคนไร้ความสามารถ เพราะนิติกรรมที่คนไร้ความสามารถทำ ไม่ว่าจะทำในขณะจริตวิกลหรือในขณะที่จิตปกติดีก็ตาม นิติกรรมนั้นเป็นโมฆียะเสมอ ส่วนในกรณีบุคคลวิกลจริตที่ศาลยังไม่ได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ทำนิติกรรมต้องได้ความว่าทำในขณะจริตวิกล นิติกรรมจึงอาจเป็นโมฆียะ

2) คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้ว่าผู้กระทำเป็นบุคคลวิกลจริต

คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้ว่าผู้กระทำนิติกรรมเป็นบุคคลวิกลจริต หมายถึง ในขณะที่ทำนิติกรรมนั้นบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งรู้ว่า ผู้นั้นเป็นบุคคลวิกลจริต ซึ่งหลักเกณฑ์นี้มีไว้เพื่อให้ความยุติธรรมแก่บุคคลภายนอกที่กระทำการโดยสุจริต เป็นการรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของสังคม

ดังนี้แม้บุคคลวิกลจริตจะกระทำนิติกรรมในขณะที่ไม่รู้สึกผิดชอบ หากคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งไม่รู้ว่าผู้นั้นเป็นบุคคลวิกลจริต นิติกรรมนั้นก็ยังสมบูรณ์อยู่

หลักเกณฑ์ทั้ง 2 ข้อ ต้องพิจารณาประกอบกัน การพิสูจน์จึงต้องให้ได้ความทั้ง 2 ข้อ จึงจะได้รับผลตามมาตรา 30 นี้

หน้าที่นำสืบ

นิติกรรมที่บุคคลวิกลจริตทำลง มีผลสมบูรณ์ใช้บังคับได้ เว้นแต่จะเข้าหลักเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้นจึงจะเป็นโมฆียะ ดังนั้น หากผู้ใดอ้างว่านิติกรรมเป็นโมฆียะ ผู้นั้นก็มีหน้าที่นำสืบพิสูจน์ให้ได้ความว่า ในขณะที่ทำนิติกรรมนั้นบุคคลวิกลจริตมีจริตวิกล และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วว่าผู้กระทำเป็นบุคคลวิกลจริต นิติกรรมจึงมีผลเป็นโมฆียะ[36]

2.5 ผู้มีหน้าที่ในการดูแลบุคคลวิกลจริต

บุคคลวิกลจริตเป็นบุคคลที่มีจิตผิดปกติ จำเป็นที่จะต้องมีผู้ดูแลให้ความช่วยเหลือเพื่อเป็นการป้องกันคุ้มครองบุคคลวิกลจริตมิให้ได้รับอันตรายทั้งทางชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน กฎหมายได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองบุคคลวิกลจริตไว้ ดังนี้

2.5.1 บุคคลผู้มีหน้าที่ในการคุ้มครองบุคคลวิกลจริต

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าบุคคลวิกลจริตนั้นเป็นผู้ไม่สามารถทำการงาน หรือดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยเพียงลำพัง จำเป็นต้องมีผู้มีหน้าที่ดูแล ซึ่งอาจเป็นหน้าที่ดูแลโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย สัญญา หรือหน้าที่ดูแลกันโดยความสัมพันธ์ทางครอบครัวซึ่งบุคคลดังกล่าวนี้นอกจากจะมีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริตแล้ว ยังอาจต้องรับผิดในการกระทำของบุคคลวิกลจริต ที่ตนดูแลอีกด้วย ซึ่งการรับดูแลนั้นไม่ว่าจะเป็นนิจหรือชั่วครั้งคราวก็ตาม ต้องรับผิดถ้า บุคคลวิกลจริตทำละเมิดในขณะที่ตนเป็นผู้ดูแล

บุคคลผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริตมี 3 ลักษณะ[37]

1) ผู้มีหน้าที่ดูแลโดยกฎหมายบังคับ

ดูแลโดยกฎหมายบังคับ หมายถึง ผู้มีอำนาจหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริตที่กฎหมายบังคับให้ดูแล เป็นเรื่องที่กฎหมายให้อำนาจ เช่น

1. คู่สมรส สามีหรือภริยาต้องช่วยเหลือดูแลกันตามความสามารถและฐานะแห่งตน[38]

---

[36] **เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายแพ่ง 1** (น. 205-206). เล่มเดิม.

[37] **รวมคำบรรยายภาคหนึ่ง สมัยที่ 61 เล่ม 9** (น. 27-28), โดย สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2551, กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.

2. บิดามารดา บิดามารดาจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตรซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้ว แต่เฉพาะผู้ทุพพลภาพและหาเลี้ยงตนเองมิได้[39] บิดามารดาในที่นี้หมายถึง บิดามารดาโดยชอบด้วยกฎหมาย สำหรับมารดาถือว่าเป็นมารดาโดยชอบด้วยกฎหมายของบุตรที่เกิดจากมารดาคนนั้น ไม่ว่าจะมีการจดทะเบียนสมรสหรือไม่ก็ตาม ส่วนบิดาจะต้องเป็นบิดาโดยชอบด้วยกฎหมายคือต้องจดทะเบียนสมรส[40]

3. บุตร บุตรจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา[41]

4. ผู้ปกครองที่ศาลตั้ง

2) ผู้มีหน้าที่ดูแลโดยสัญญา เช่น

1. ครูบาอาจารย์ ได้แก่ผู้มีหน้าที่อบรมสั่งสอนให้การศึกษาแก่บุคคลวิกลจริตโดยจะมีค่าตอบแทนหรือไม่ก็ตาม แต่ครูบาอาจารย์นี้จะต้องมีหน้าที่รับดูแลบุคคลผู้ไร้ความสามารถ

2. นายจ้าง คือ ผู้ซึ่งได้มีสัญญาให้บุคคลวิกลจริตกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งและจ่ายค่าตอบแทนให้

3. บ้านพักชั่วคราวผู้มีภาวะแห่งจิตผิดปกติ

4. สถานพักฟื้น

5. พี่เลี้ยงที่จ้างมาดูแลบุคคลวิกลจริต

3) ผู้มีหน้าที่ดูแลโดยข้อเท็จจริง เช่น บิดาโดยมิชอบด้วยกฎหมายหรือบุคคลอื่น ซึ่งรับดูแลบุคคลวิกลจริตนั้นไว้ ในขณะเกิดเหตุ ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา ที่บุคคลวิกลจริตมา อยู่ด้วยถือว่าเป็นผู้รับดูแล

2.5.2 หน่วยงานของรัฐในการกำกับดูแลบุคคลวิกลจริต

ในประเทศไทยมีหน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริตอันได้แก่ หน่วยงานทางด้านการแพทย์ที่ทำหน้าที่ในการดูแลรักษา และหน่วยงานทางปกครองอื่นที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมเกี่ยวกับการงานด้านการแพทย์หรือการคุ้มครองสิทธิทางด้านอื่น ดังนี้

---

[38] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1461 วรรคสองบัญญัติว่า “สามีภริยาต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน.”

[39] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1564 วรรคสองบัญญัติว่า “บิดามารดาจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตรซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้วแต่เฉพาะผู้ทุพพลภาพและหาเลี้ยงตนเองมิได้.”

[40] **รวมคำบรรยายภาคหนึ่ง สมัยที่ 61 เล่ม 9** (น. 27-28). เล่มเดิม.

[41] ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1563 บัญญัติว่า “บุตรจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา.”

1) หน่วยงานทางด้านการแพทย์

หน่วยงายทางด้านการแพทย์ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการบำบัดรักษาบุคคลวิกลจริตผู้ป่วยทางจิต ได้แก่ กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข มีการแบ่งงานการให้บริการ ดังนี้

(1) บริการผู้ป่วยจิตเวชทั่วไป

โรงพยาบาลที่บริการผู้ป่วยจิตเวชทั่วไป ได้แก่ โรงพยาบาลสมเด็จเจ้าพระยา โรงพยาบาลศรีธัญญา โรงพยาบาลสวนสราญรมย์จังหวัดสุราษฎร์ธานี โรงพยาบาลศรีมหาโพธิ์ จังหวัดอุบลราชธานี โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นจังหวัดขอนแก่น เป็นต้น

(2) บริการผู้ป่วยจิตเวชเด็กและวัยรุ่น

หน่วยงานที่ให้บริการผู้ป่วยจิตเวชเด็กและวัยรุ่น ได้แก่ ศูนย์สุขภาพจิตโรงพยาบาลยุวประสารทไวทโยปถัมภ์

(3) บริการผู้ป่วยทางด้านนิติจิตเวช หน่วยงานที่ให้บริการผู้ป่วยทางด้านนิติจิตเวช ได้แก่ โรงพยาบาลนิติจิตเวช

(4) บริการผู้ป่วยทางด้านภาวะปัญญาอ่อน หน่วยงานที่ให้บริการผู้ป่วยด้านภาวะปัญญาอ่อน ได้แก่ โรงพยาบาลราชานุกูล ศูนย์ส่งเสริมพัฒนาเด็กภาคเหนือจังหวัดเชียงใหม่

2) หน่วยงานทางปกครองอื่น

นอกจากหน่วยงานทางด้านการแพทย์ที่สังกัดอยู่ในกระทรวงสาธารณสุขจะเป็นผู้มีหน้าที่หลักในการดูแลรักษาบุคคลวิกลจริตแล้ว ก็ยังมีหน่วยงานในทางปกครองอื่นที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการดูแลสิทธิของบุคคลวิกลจริตอีก เช่น

1. กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ
2. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

ซึ่งมีนักสังคมสงเคราะห์และนักจิตวิทยา ทำหน้าที่รับผิดชอบในการศึกษา ประเมิน วิเคราะห์ข้อมูลทางสังคม จิตใจ ร่างกาย วินิจฉัยข้อมูลทางสังคมที่เป็นสาเหตุสำคัญของการเจ็บป่วย ให้การบำบัดทางสังคม จิตใจ แก้ไขปัญหาฟื้นฟูสมรรถภาพและพัฒนาทักษะ ทางสังคมแก่ผู้ป่วยและครอบครัว ให้บริการส่งเสริมและป้องกันปัญหาทางสังคมที่มีผลกระทบ ต่อสุขภาพอนามัยทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจในภาวะปกติและภาวะฉุกเฉินแก่ชุมชน ประสานงานดำเนินงานและจัดหาทรัพยากรทางสังคม ศึกษา ค้นคว้า วิจัย สอน ฝึก อบรม ผลิตเนื้อหาทางวิชาการ และพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการให้บริการอย่างครบวงจร

นอกจากนี้ยังมีเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในการดูแลบุคคลวิกลจริตที่กระทำความผิด เช่น ผู้ดูแลสถานที่คุมขังของกรมราชทัณฑ์ พนักงานคุมประพฤติ เป็นต้น

2.5.3 ระดับความระมัดระวังของบุคคลผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริต

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าบุคคลผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริตคือบุคคลใดบ้าง ซึ่งหน้าที่ดูแลหมายถึง การปฏิบัติหน้าที่รับผิดชอบความเป็นอยู่ของบุคคลวิกลจริตโดยตรง ดังนั้นในเรื่องระดับความระมัดระวังในการดูแลบุคคลวิกลจริตนั้นก็แบ่งระดับความระมัดระวังของบุคคลผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริตออกเป็น

1) ระดับความระมัดระวังของบิดามารดาที่ชอบด้วยกฎหมายของบุคคลวิกลจริตและผู้อนุบาล

บิดาที่ชอบด้วยกฎหมาย มารดาของบุคคลวิกลจริตและผู้อนุบาล จะต้องใช้ความระมัดระวังในการดูแลบุคคลวิกลจริต ไม่ให้ไปก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น ซึ่งระดับความระมัดระวังของบุคคลดังกล่าวนั้น ต้องใช้ความระมัดระวังตามสมควรแก่หน้าที่ดูแล เช่น การว่ากล่าวตักเตือน การห้ามปรามตามสมควรแก่หน้าที่ดูแล[42] เป็นต้น ซึ่งภาระการพิสูจน์ตกอยู่แก่จำเลยว่าบุคคลวิกลจริตกระทำละเมิดและบิดามารดาหรือผู้อนุบาลมิได้ใช้ความระมัดระวังเท่าที่ควร

2) ระดับความระมัดระวังของผู้ดูแลบุคคลวิกลจริต

บุคคลผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริตมีหลายประเภท ดังนั้นการระมัดระวังใน การดูแลบุคคลวิกลจริตขึ้นอยู่กับว่าขณะเกิดเหตุละเมิดอยู่ในความดูแลของบุคคลใด และบุคคลนั้นใช้ความระมัดระวังตามสมควรหรือไม่ เช่น หากอยู่ที่โรงเรียนครูบาอาจารย์ก็จะเป็นผู้ดูแล ในขณะนั้นในระหว่างที่ดูแลก็ต้องรับผิดด้วย เป็นต้น ซึ่งภาระการพิสูจน์ของผู้ดูแลนั้นตกอยู่ แก่โจทก์ โดยโจทก์ต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าผู้ดูแลบุคคลวิกลจริตไม่ได้ใช้ความระมัดระวังเท่าที่ควร

---

[42] **รวมคำบรรยายภาคหนึ่ง สมัยที่ 61 เล่ม 9** (น. 27-28). เล่มเดิม.